

DOKUMENTUMOK

1.

A m. kir. belügyminisztérium átirata a m. kir.
külgügyminisztériumnak romániai helyzetjelentés
tárgyában

Szigorúan bizalmas! *Budapest, 1939. március 18.*
M. kir. Külgügyminiszter Úrnak¹
Budapest

Benti jelentést Nagyméltósággal
tisztelettel közlöm.

A miniszter rendeletéből:

(olvashatatlan aláírás)

miniszteri osztályfőnök

Megkapja: M. kir. Miniszterelnök Úr² is

*Magyar Országos Levéltár K 63 1939 27/1. ad 254. pol. sz. Eredeti
tisztaátzat.*

Melléklet

Másolat a 7984/1939. B. M. VII. res. sz. iktatmányról

M. kir. rendőrség lökösházai határszéli kirendeltsége.
82/1-1939. biz. szám.

Tárgy: Román helyzetjelentés. Szigorúan bizalmas! S. k. felbon-
tásra.

Nagyméltóságú M. kir. Belügyminiszter Úr!³

A ruszinföldi eseményekkel kapcsolatban Romániában jelentke-
ző katonai irányú megmozdulás tárgyában a legutóbbi 48 órában
beszerzett bizalmas értesüléseimet tisztelettel a következőkben
jelentem. Minden ellenkező értesülés dacára is, bizalmi embereim

és a határon átjövő utasok kivétel nélkül és feltűnő egyöntetűséggel azt adják elő, hogy a mai napon Romániában a behívott korosztályok száma már elérte a 15-öt. Egybehangzó előadásuk szerint ezek a katonai behívások olyképpen értelmezendők, hogy a behívó parancs csupán és kizárólag csak a rózsaszín igazolványi lappal ellátott „államhű” román hadkötelesekre vonatkozik, ezzel szemben az erdélyi magyar hadkötelesek ezen akcióból ez idő szerint még teljesen ki vannak zárva.⁴ Bizalmas adataim szerint a hatósági területemhez közel eső erdélyi városokban, így különösen Temesváron és Aradon, nemkülönben a szomszédos Kürtös határállomáson valóságos háborús pánik vált úrrá, s a román katonai megmozdulást mindenütt mint egy közeljövőben kitörő háború előjátékát könyvelik el. Különösen az alacsonyabb néprétegeknél tombol a háborútól való rettegés, és szájról szájra jár a hír, hogy a csehszlovák probléma megoldása után, egy közös német-magyar paktum alapján, a most jelzett két ország Románia ellen is megkezdi hadműveleteit Temesváron és Aradon. De egyáltalában, a magyar határral szomszédos erdélyi vidékeken a fejtelenség és zűrzavar soha nem látott láza tombol, amelyet még csak növel a román katonai hatóságok által tegnap dél óta folyamatba tett könyörtelen rekvirálási akció. Magukkal a behívottakkal is nagyon nehéz a katonai hatóságok helyzete, amennyiben a jelentkező hatalmas tömegek részére kellő mennyiségben sem elhelyezést, sem ételmezést, sem felszerelést biztosítani nem tudnak, ezért egész bevonuló csapatokat zavarnak haza, majd hívják be ismét a legnagyobb tervszerűtlenséggel.

Bizalmas adataim szerint tegnap dél óta a román katonai hatóságok rendeletéből az egyes községeket valósággal megszállták a rekviráló közegek, amelyek a lakosság egész zsírkészletét, füstölthús-készletét, gabonáját, sőt edényeit, csajkáját, tányérokat, evőeszközöket elveszik, nemkülönben lovakat, kocsikat; mindezekért semmit sem fizetnek, sőt még arra sem fektetnek súlyt, hogy – legalább a látszat kedvéért – elismervényt adjanak az elrekvirált tárgyakról.

Bizalmas értesülés szerint a katonai hatóságok az elrekvirált állatok részére szükséges takarmánnyal sem rendelkeznek, e tekintetben is a legkíméletlenebb rekvirálás indult meg. A határon átjövő egyes megbízható utasok elbeszélése szerint Erdélyben a most vázolt eseményekkel kapcsolatban – ismeretlen forrásból és alátámasztottság mellett – a legutolsó 48 órában egyre nagyobb intenzitással kerül megnyilatkozásra egy „független Erdély” kialakulásának gondolata, illetve terve. E tekintetben azt a bizalmas értesülést szereztem, hogy e cél érdekében bizalmas megbeszélések indultak, de a tervezett akció vezető egyéniségei igyekeznek a gondolat híveit mérsékletre bírni azzal a – bizalmasan terjesztett – figyelmeztetéssel, hogy a jelenlegi helyzet még óvatosságra int, és nem nyújt lehetőséget a nyílt fellépésre.

Tisztelettel jelentem, hogy a beszerzett összes bizalmas adatok mérlegelésével kétségtelennek látszik ama tény, miszerint a jelen pillanatban a romániai katonai megmozdulás kifejezetten defenzív színezetű, s a megmozdulás lényegbeni okát a feltételezett, és Romániát fenyegetni látszó állítólagos magyar–német paktum bírja. Jelentésemet a m. kir. belügyminisztérium Közbiztonsági Osztályához, a m. kir. rendőrség vidéki főkapitányságához tisztelettel felterjesztem, a m. kir. debreceni VI. honvéd Hadtestparancsnokság „K.” Osztályának, valamint a békéscsabai „K.” kirendeltségnek tudomásulvétel végett tisztelettel egyidejűleg megküldöm.

Lökösháza,
1939. évi március hó 17-én.

A kirendeltség vezetője:
olvashatatlan aláírás,
s. k. m. kir. rendőrkapitány.

2.

Barcza György londoni magyar követ jelentése
Csáky István külügyminiszternek

Szigorúan bizalmas
Magyar Királyi Követség
London
77/pol.

London, 1939. július 15.

Tárgy: Beszélgetés Tilea⁵ román követtel.

Tilea úrral tegnapelőtt társaságban találkoztam, mikor is azzal fordult hozzám, milyen kár, hogy mi, azaz a magyarok és románok sehogy sem vagyunk képesek egymást megérteni, holott erre a mai súlyos időkben nagy szükség lenne. Kérdésemre, hogy ezt miként érti, azt válaszolta, hogy nálunk még mindig azzal csinálnak a románok ellen hangulatot, hogy ők az erdélyi magyarokkal milyen rosszul bánnak, és ennek a nézete szerint német forrásokra visszavezethető agitációnak az az eredménye, hogy tétlenül farkaszemet nézünk egymással. Részemről azt feleltem román kollégámnak, hogy nem érzem magam hivatva, és itteni megbízatásom körén is kívül esik a magyar-román viszonyról foglalkozni, de értesüléseim szerint az erdélyi magyarok sorsa tényleg igen rossz. Én is osztom ama nézetét, hogy meg kellene ebben a kérdésben értenünk egymást, de tudtommal ez eddig, éspedig nem a mi hibánkból, nem sikerült.

Erre Tilea úr utalt azokra a törvényekre és rendelkezésekre, melyeket a román kormány éppen a kisebbségek helyzetének megjavítására hozott, mire azzal reagáltam, meglehet, hogy ilyen intézkedések Bukarestben hozattak és kiadattak, de sajnos a gyakorlatban Erdélyben keresztülvéve nem lettek, így az eredmény egyenlő a nullával. Tilea úr ezt tagadta, azt állítván, hogy igenis az erdélyi magyarság helyzete kielégítő, és nincs ok semmiféle panaszra; hogy pedig ilyenek részünkről állandóan hangoztatnak, az csak külpolitikai machináció, amit a németek terjesztenek, és nekünk beszuggerálnak azért, hogy a magyar közhangulatot románellenes

beállításban tartásák; mert egy, a Balkán-államok, azaz Románia felé való német előretörés esetén, Erdély visszaszerzésének reményét megcsillogtatva, ezt a románellenes légkört arra akarják kihasználni, hogy a velük való kooperáció érdekében olyan belpolitikai helyzetbe kerüljön a magyar kormány, melynek a közhangulat nyomása folytán alig tudna ellenállni.

Tilea úrnak ezen állítására csak annyit feleltem, hogy nézetem szerint fantasztikus rémképeket lát, ami Londonban most epidemikus, és részemről meg vagyok arról győződve, hogy úgy Nagyméltóságod, mint az összes erre illetékes magyar tényezők örömmel üdvözölnék a közöttünk való kapcsolatok normalizálódását, amire mi évek óta állandóan kísérletet teszünk, de ami sajnos nem sikerült. Ami pedig az erdélyi magyarság helyzetét illeti, ugyan agitációra sincs szükség, mert erről nekünk megvannak a saját magunk jó értesülései, melyek sajnos egyöntetűen ellentétesek azzal, amiket ő nekem erről mondott. A beszélgetés további folytatása elől azután azzal tértem ki, hogy ezek a kérdések nem tartoznak itteni hatáskörömbe.

Tilea úr, ha velem találkozik, mindig feltűnően hangoztatja magyarbarát mivoltát, amit azzal is aláhúz, hogy állandóan magyarul beszél velem. Én természetesen Nagyméltóságod utasításai híján vele csak nagy általánosságban, és igen óvatosan beszélek.

Barcza
m. kir. követ

Magyar Országos Levéltár K 63 1939 27/7. I. 3630. pol. sz. Eredeti tisztázat.

3.

Vladár Ervin I. o. köv. titkár jelentése
Csáky István külügyminiszternek

M. kir. Külügyminisztérium *Budapest, 1939. szeptember 16.*
54150/4/1939

Tárgy: Magyar–román kereskedelem-politikai megállapodások

A folyó évi július havában Sinaián megkezdett, és augusztus vége óta Budapesten folytatott magyar–román tárgyalások folyó évi szeptember hó 14-én, az árucserre- és fizetési forgalmat 1940. évi július hó 31-ig terjedő időre szabályozó megállapodások aláírásával befejeződtek.

Aláírásra kerültek:

1. Árucserre-forgalmi megállapodás;
2. Fizetésforgalmi megállapodás;
3. Aláírási jegyzőkönyv az utóbbihoz;
4. Hat levél, amelyek közül kettő a fabehozatalra, kettő a petróleum-behozatal biztosítására, kettő pedig egyes forgalmi kérdésekre, illetve a MÁV és a román államvasutak közt fennálló vitás tartozásokra vonatkozik;
5. Megállapodás a fizetésforgalmi szerződéseknél a visszacsatolt területekre való kiterjesztéséről.

Ezen megállapodásokkal a magyar–román viszonylatban eddig fennálló összes rendezetlen, illetve vitás kérdések tisztázást nyertek. A román delegáció vezetőjével⁶ egyetértően az volt a fő igyekezet, hogy az egyes kérdésekre vonatkozó szövegek fogalmazása, amennyire lehet, egyértelmű legyen, és ne adjon lehetőséget különböző magyarázatokra, ami a tapasztalat szerint az áruforgalom lebonyolításának megzavarásához vezethet.

Árucserreforgalmunk lehetőleg zavartalan lebonyolításának biztosítása érdekében történt az is, hogy a már eddig is fennállott magyar–román vegyesbizottság működése, illetve hatásköre részletesebben megállapított, és az eddigi, inkább felülvizsgáló jellegű szerep

helyett az áruforgalmat bizonyos mértékig irányító szereppel lett felruházva.

Ami a megállapodások fontosabb részleteit illeti, a helyzet a következő.

A román fabehozatal kérdése a földművelésügyi minisztérium intencióinak megfelelően nyert rendezést. Lehetővé válik a részünkre szükséges fűrészfaimport további fenntartása, s más részről olyan faféleségek kontingensei, melyek exportjára a románok nagy súlyt fektetnek, számunkra viszont nem érdekesek, a múlthoz képest igen lényegesen csökkentve lettek.

Parafálásra került továbbá egy pótmegállapodás a magyar-román kereskedelmi egyezményhez, amely ezen utóbbiban különböző faféleségekre lekötött vámtételek legnagyobb részét felszabadítva, azok vámjának megállapítását részünkre szabaddá teszi.

Nyersolajimportunk lehetőségei a következőképpen nyertek rendezést.

1. A románok kétszer annyi nyersolaj kivitelét engedélyezik, mint amennyi értékű vasfélgyártmányt mi kiengedünk Romániába. Ez mennyiségileg azt jelenti, hogy 100 vagon nyersolajat kb. 20 vagon vasfélgyártmány ellenében hozhatunk be. (Tájékoztatásul: vasfélgyártmány-termelésünk átlaga meghaladja az évi 50 000 vagon, viszont pl. a jelenlegi benzinjegyek alapján a kivételes elbánás alá nem eső autótulajdonosok részére biztosított benzinmennyiség havi 100 vagonra van kalkulálva.)

2. Fenti általános elvi szabályozástól eltekintve behozhatunk folyó év végéig 1500 vagon nyersolajat, ebből október végéig 1000 vagon, és ezen felül ugyancsak nem számít ebbe a kétszeres arányba a jelenleg rakodás alatt álló, de még nem exportált 236 vagon sem. Ezzel az intézkedéssel az év végéig több mint 1700 vagon nyersolajat hozhatunk be, még abban az esetben is, ha vasfélgyártmányt egyáltalában nem exportálunk Romániába.

3. Nyersolajszükségletünknek a vasfélgyártmány-exportunk arányától függetlenül való kiegészíthetésének biztosítása érdekében a már említett vegyesbizottság elé terjeszthetjük azon kívánságunkat, hogy az arányon felül hozhassunk be petróleumot. Ha a vegyes bizottság megoldást nem talál, abban az esetben rendkívüli, 15 napi felmondás-

sal úgy a kereskedelmi, mint a fizetési megállapodásokat megszüntethetjük.

Ezen intézkedéseken felül, még egy külön levélben felhívjuk a román delegáció figyelmét annak szükségességére, hogy a nyersolajkivitel elé háruló technikai akadályok megszüntetessenek, mint ahogy jelenleg pl. csak előre fizetés ellenében hajlandók a románok nyersolajat szállítani, lej pedig nem áll a Nemzeti Bank rendelkezésére. A rendkívüli felmondási jogot fenntartottuk magunknak arra az esetre is, ha az október végéig szállításra kikötött 1000 vagon kivitelére románokon álló okokból nem kerülhetne sor.

Mindezekkel az intézkedésekkel azt kívántuk elérni, hogy az adott körülmények közötti lehetőségek határain belül mi irányíthassuk azt, hogy mikor, mennyi nyersolaj kerüljön behozatalra.

Ami a magyar kivitelről illeti, az eddigi rendelkezésekkel szemben lényeges haladásnak tekinthető az, hogy a szerződésbe sikerült mellékelteként felvételni egy listát, amely a magyar kontingens-kívánságokat tartalmazza. Eddig ugyanis a románok a legridegebben elzárkóztak minden ilyen irányú iniciatívánk elől, és a listát még most sem kötelezően vették fel, hanem mint olyat, amelyet a behozatali engedélyek szétosztásánál lehetőség szerint figyelembe fognak venni. Behozatali lehetőségeink további kihasználása érdekében a vegyesbizottság útján is módunkban van exportkívánságainkat az eddiginél hatásosabb módon érvényesíteni.

Előző jelentéseimben már alkalmam volt rámutatni arra, hogy a magyar-román áruforgalmat kedvezőtlenül befolyásolta a circa 17 millió pengő értékű számlaegyenlegek likvidálhatatlansága. A jelenlegi megállapodás módot ad ezen egyenlegek legnagyobb részének likvidálására, és pedig cseh koronák transzferje útján, ami viszont lehetőséget ad arra, hogy cseh koronákat a Protekturátusba irányuló, és eddig kényszerből erősen visszatartott kivitelünk fejlesztése útján is produkálhassunk.

Ami az osztalékokból és egyéb pénzügyi jellegű követelésekből eredő román tartozásokat illeti, ezek átutalására vonatkozólag a román delegáció vezetője, szigorú instrukciókra való tekintettel, nem tudott ugyan részünkre biztosítékokat nyújtani, azonban

határozottan kijelentette, hogy saját részéről mindent el fog követni, hogy ez az ügy belátható időn belül rendezést nyerjen. A kérdésről különben a Nemzeti Bankok továbbra is tárgyalnak.

A magyar-román fizetési forgalomra vonatkozó rendelkezések tekintetében egyébként lényegesebb változás nem történt: a nyersolaj értékéből devizában fizetendő 40% levonása után a Romániából származó behozatalunk értékéből továbbra is kb. 70% az, ami magyar áruexporttal kompenzálható.

Mivel a megállapodásokhoz a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter személyesen, a többi szakminiszter urak, valamint a Nemzeti Bank elnöke⁷ pedig a magyar delegációban helyet foglaló képviselők útján már hozzájárultak, és Christu követ, a román delegáció vezetője bejelentette, hogy tekintsük azokat a román kormány részéről is elfogadottnak, így a megállapodások folyó évi szeptember hó 20-tól kezdve alkalmazást fognak nyerni.

Vladár s. k.

Magyar Országos Levéltár K 63 1939 27/7. 54150/4. sz. Másolat.

4.

Bárdossy László bukaresti magyar követ jelentése
Csáky István külügyminiszternek

Szigorúan bizalmas!

Bukarest, 1939. december 19.

M. kir. Követség

Bukarest

221/pol. sz. 1939

Tárgy: Beszélgetés Tătărescuval⁸

Tătărescuval szemben nem akartam az új miniszterelnöknél szokásos látogatással sietni. Így erre a látogatásra csak ma került sor.

A miniszterelnök mégis igen szívesen fogadott, s ezúttal is – mint közel öt évvel ezelőtt – valóságos szónoklatot tartott előttem arról, hogy a magyar-román viszonyt a legteljesebb őszinteséggel kívánja rendezni, és hogy miért tartja ezt elengedhetetlenül szükségesnek.

De amíg öt évvel ezelőtt fölényes bizakodás volt minden szavában, most nem is akarta eltitkolni, hogy a jövő fejleményeit milyen súlyos aggodalmakkal nézi.

Először a kisebbségi kérdéstről beszélt. Törvényt készít elő, amelyben meg akarja alkotni a kisebbségek Magna Chartáját, valamennyi Romániában élő kisebbség részére egyformán. Olyan messzemenően „liberális” rendezésre gondol, amely majd mintául szolgálhat minden olyan állam számára, ahol nemzeti kisebbségek élnek. Az a terve, hogy ha a törvény készen lesz, ezeket az államokat ünnepélyesen fel fogja szólítani arra, hogy saját kisebbségeik ügyeit ugyanebben a szellemben és elvek szerint rendezzék.

Nemcsak papiroson akar jogokat adni. Mihelyt a „kisebbségek alkotmánya” törvényerőre emelkedik, azonnal, „még másnap” végrehajtja a törvényt és gondoskodik arról, hogy rendelkezéseinek mindenkiel szemben és mindenütt érvényt szerezzen.

A törvény elveit és az egyes kérdések megoldásának módját a kisebbségek vezetőivel akarja megbeszélni. Tisztában van azzal, hogy egy-egy kisebbségi népcsoporton belül a világnézet, felfogás és temperamentum szerint különböző árnyalatok vannak; a megbeszéléseknél erre is tekintettel lesz, mert azt akarja, hogy az új törvény lehetőleg mindenkit kielégítsen.

Arra a megjegyzésekre, hogy a húsz év alatt felgyűlt jogos elkeseredést és bizalmatlanságot nem lesz könnyű eloszlatni, elismerte, hogy román részről sok hiba történt, de azt próbálta bizonygatni, hogy az utóbbi időben a helyzet máris „jelentékenyen javult”. Azokat a példákat, amelyekre ezzel szemben hivatkoztam, figyelmesen meghallgatta, egy-két adatot feljegyzett, de minden vita elől láthatólag ki akart térni, és újból csak azt hangoztatta, hogy az új törvény majd orvoslást hoz minden sérelemre.

A törvény előkészítésére körülbelül két hónapra van szüksége. Reméli, hogy februárban már kész eredményekről számolhat be, addig engem is au courant fog tartani.⁹

A kisebbségi kérdés messzemenően liberális rendezésével nemcsak az országon belül akar békét és egyetértést teremteni, de azt reméli, hogy ezen a réven Magyarország és Románia viszonyán is

lényegesen javít. Ha magyar részről territoriális követeléssel állanának elő, erre azt kellene válaszolnia, hogy ilyen megoldás már csak azért sem jöhet tekintetbe, mert akármilyen területi revízió esetén minden egyes magyarral két román kellene átadnia, amit jogosan nem igényelhetünk, és ami nem is volna „megoldás”.

Arra a figyelmeztetésemre, hogy a helyzetet nem ismeri jól, ha azt hiszi, hogy minden territoriális revízió esetén egy magyarral két románnak kellene hozzánk átkerülnie, a miniszterelnök megint elütötte a vitát azzal, hogy ezúttal ne bocsátkozzunk a különböző statisztikák részleteibe.

Beszélgetésünk csak akkor vett némileg hevesebb fordulatot, amikor azt mondtam, hogy fejtegetéseiből mégis bizonyos megelégedéssel látom annak az elismerését, hogy van egy erdélyi kérdés, amely közöttünk megoldásra vár.

Amire a miniszterelnök, az addigi hangnemből hirtelen kizökkenve, azzal vágott vissza, hogy alighanem félreértettem, mert „si vous poses la question de la Transylvanie j'ai a vous dire qu'on ne peut régler cette question qu'avec des canons”.¹⁰

Azt válaszoltam, hogy éppen a mai háborús időkben rendkívül veszedelmes mindjárt Titulescu¹¹ módjára a fegyverekre apellálni, különösen azzal az igazán messzemenő türelemmel szemben, amit ebben a kérdésben eddig tanúsítottunk, és még most is tanúsítani szeretnénk.

Tătărescu erre mindjárt visszakozott és kiigazította magát. Elismerte, hogy – ugyan nem Erdélyre nézve, de Erdéllyel kapcsolatban – vannak közöttünk megoldásra váró kérdések. Ezek a kérdések azonban véleménye szerint jóakarattal rendezhetők. Mindenekelőtt is azzal, ha a nemzeti kisebbségek olyan helyzetbe jutnak, amelyben jogaik és érdekeik szabad kielégítést találnak. Maga is azt vallja, hogy minden kérdéstről lehet beszélni, minden megoldási módot meg lehet tárgyalni barátságosan és zöld asztalnál.

Arról is meg van győződve, hogy ez az egyetlen lehetséges mód Magyarország és Románia között, abban a helyzetben, amelybe Európa a fenyegetően dinamikussá vált szovjet politika folytán került.

Azt hiszi, hogy a német–orosz egyezményvel Európa sorsa fordulóponthoz jutott. A németek még keservesen meg fogják bánni, hogy rászabadították Európára ezt a veszedelmet, amely nemcsak az Oroszországgal szomszédos államok területi épségét, de egész Európa társadalmi és gazdasági rendjét fenyegeti.

Nem titkolja, hogy Románia szempontjából ezt a veszedelmet rendkívül súlyosnak tartja. Magyarország sem mentes tőle, de Romániát tagadhatatlanul sokkal nagyobb mértékben és közvetlenül fenyegeti.

Az oroszok megrészegedtek a Lengyelországban és a Baltikumban elért olcsó sikereiktől. Akármilyen derekasan védekeznek is a finnek, valószínűleg az ő sorsuk is meg van pecsételve. Ha az oroszok északon végeztek, figyelmük előreláthatóan dél felé fordul. Az orosz célok mindig ebbe az irányba mutattak: a Fekete-tenger, a szorosok, a Földközi-tenger felé. A németeknek elsőrangú érdeke, hogy Európa délkeleti részében a békés gazdasági termelést ne zavarja semmi. Egy ideig még valószínűleg vissza fogják tudni tartani a szovjetet. De vajon meddig? Nem akar magának illúziókat csinálni. Évek óta aggasztja, hogy az orosz veszedelem egyszer aktuálissá válik. Ezzel a veszedelemmel szembe kell nézni. Besszarábia talán nem fontos Oroszország számára, de hasznos lehet mint *champ d'activité*,¹² hogy innen egész Romániát bolsevizálja. Azzal is számolni kell, hogy Oroszország a Duna torkolatára is rá akarja tenni a kezét. Ez azonban legalábbis ugyanolyan mértékben a nagyhatalmak dolga, mint Romániáé. A nagyhatalmaktól függ: hozzájárulnak-e, hogy a dunai hajózás orosz ellenőrzés alá kerüljön vagy sem.

De ha a szovjet Besszarábia után nyúl: Románia minden erejével védekezni fog. Ezt tisztázta a királlyal akkor, amikor a kormány vezetését átvette. Éppen mert a következmények tekintetében nincsen kétség, Románia keleti határainak védelmére mindent meg fog tenni. „Je creve plutôt a la frontiere mais je ne cederai pas”¹³

Számolni kell azonban azzal, hogy Románia esetleg alul marad. De ha Sztálin egyszer bevonul Bukarestbe, vajon mit gondolok: mi lesz ennek a következménye egész Közép-Európára és Magyarországra?

„Brutális őszinteséggel akarta feltárni előttem, mennyire veszélyesnek látja a helyzetet.” Az a véleménye, hogy minden közöttünk felmerülő kérdést ennek a veszedelemnek a jegyében kellene megtárgyalnunk és rendeznünk. Lehetetlen, hogy egymással perlekedjünk olyan kérdések felett, amelyeket jóakarattal és némi türelemmel könnyű megoldani, amikor egész Európára és mindkettőnk országaira végzetes idők következhetnek. Ha a veszedelem Romániára nézve nagyobb és közvetlenebb is, meg kellene gondolnunk, hogy Románia után – ha egyszer Románia kidőlt – előbb-utóbb Magyarországra is sor kerül.

Nagyjából ez az, amit elmondott. Fejtegetéseinek második részét szó nélkül hallgattam. Legfeljebb annyit mondtam, hogy az orosz veszedelmet magam is igen komolynak tartom.

Beszélgésünk elején azonban alkalmat találtam arra, hogy figyelmét néhány újabb sérelemre felhívjam. Elmondtam, hogy a Csík megyei katolikus lelkészekről megszegyenítő módon ujjlenyomatokat és fényképeket készítenek (lásd a kolozsvári konzul 49/pol. számú jelentését),¹⁴ hogy az ojtózi-szorosban és máshol dolgozó munkásszázadokban szolgálatot teljesítő magyarokkal (ezek alkotják a munkáskülönítmények legénységének túlnyomó részét) hiteles értesülésem szerint a legkegyetlenebb módon bának stb., stb.

A miniszterelnök szóba hozta az Erdélyben felfedezett szervezkedést és panaszkodott, hogy az ilyenek mérgesítik el a viszonyt a hatóságok és a magyarság között, és nehezítik meg a kisebbségi kérdés rendezését. Amire azt válaszoltam, hogy az ilyen szervezkedés mindenekelőtt is a kétségbeesett elkeseredés jele, s csak Romániának volna érdeke, ha erről a szervezkedésről semmi sem kerülne nyilvánosságra.

Bárdossy
m. kir. követ

Magyar Országos Levéltár K 63 1939 27/7. II. 8493. pol. sz. Eredeti tisztázat.

5.

Bárdossy László bukaresti magyar követ jelentése
Csáky István külügyminiszternek

Magyar kir. Követség
Bukarest
21/pol. sz. 1940

Bukarest, 1940. február 17.

Tárgy: Maniu¹⁵ támadása a román kormány külpolitikája ellen

Jelentettem, hogy Maniu Gyula és hívei, akik eddig inkább csak belpolitikai síkon állottak szemben a kormányzati rendszerrel, újabban a kormány külpolitikájával is elégedetlenek, és különösen belgrádi kijelentései miatt támadják a külügyminisztert.¹⁶

A Nemzeti Parasztpárt vezetői a belgrádi nyilatkozatok miatt, értesüléseim szerint, több megbeszélést tartottak Bukarestben, s a rendelkezésükre álló, meglehetősen korlátolt eszközökkel agitálnak Gafencu ellen.

Maniu a napokban a magyar fordításban mellékelt nyilatkozatot olvasta fel a nála megjelent újságírók előtt. A nyilatkozatot gyatrán sokszorosított példányokban a közönség körében is terjesztik.

Ez a nyilatkozat jellemző képet ad az olyan román politikusok észjárásáról, akik sem a románság erőviszonyait, sem az ország helyzetét, sem az Európában mozgásban levő erőket nem ismerik. Akik még mindig az ország határán kívül „könnyörtelen elnyomás alatt” élő „sok százezer román fajtestvért” és azt emlegetik, hogy Romániának tulajdonképpen még azokra a területekre is jogos igénye lenne, ahol ezek a „fajtestvérek” élnek, mert mai határait az etnográfiai összetartozás és az 1916. évi megegyezés ellenére ultimátummal kényszerítették rá a nagyhatalmak, s a határokon túl levő, Romániát illető területekről a románság kvázi csak nagylelkűségből és békeszeretetből hajlandó „lemondani”.

A hivatkozás ezekre a területi igényekre még akkor is meglepő elvakultságra vall, ha nem más, mint taktika: a vidéki prókátor

sunyi okoskodása, hogy talán olcsóbban ússza meg a pert, ha azt emlegeti, hogy ellenkövetelése van, amelyek érvényesítését csak békeszeretből nem erőszakolja.

De Maniu ezzel az okoskodással nem áll egyedül. George Brătianu¹⁷ az *Europäische Revue* februári számában közölt cikkében is azt hangoztatta, hogy a románság települése messze túlterjed az ország határán, amelyet annak idején Románia kárára vontak meg, „de azért revíziós követeléseket mégsem támasztanak...”.

Maniu nyilatkozatának másik érdekessége az a feltétlen bizonyosság, amellyel a „nyugati demokráciák” győzelmére számít. Szerinte azért kell Romániában azonnal és önként áttérni a demokratikus rendszerre, mert különben a románság a győztes nyugati hatalmak követelésére lesz kénytelen ezt megtenni.

A felelőtlen ellenzéki álláspontról persze könnyű Maniunak a nyugati hatalmak mellett állást foglalni, és a járatlanok előtt úgy tüntetni fel a helyzetet, hogy ha a kormány is ugyanezt tenné, ezzel a román integritás védelme is biztosítva lenne.

Bárdossy
m. kir. követ

Magyar Országos Levéltár K 63 1940 27/1. I. 972. pol. sz. Eredeti tisztázata.

Melléklet

Maniu Gyula, a Nemzeti Parasztpárt elnöke Grigore Gafencu külügyminiszter beszédével kapcsolatosan a sajtó képviselői előtt a következő nyilatkozatot tette.

Ófelsége, a király¹⁸ attól az óhajástól vezetve, hogy Nagyváradon tartott beszédének pontosabb értelmezést adjon, pár nappal később Constanțan a következőket mondotta: „Nem támadó szellemtől áthatva fokozzuk erőinket és szereljük fel hadseregünket, hanem azért, hogy megvédjük azt, ami a mienk, és azokat a jogainkat, amelyeket a kisinyovi, csernovci és gyulafehérvári gyűlések szabad elhatározással szentesítettek.”

Őfelsége ezekkel a szavakkal külpolitikánk céljait is megszabta: épségben megőrizni jelenlegi határainkat, eliminálni minden támadó jellegű tendenciát.

Álláspontunk tehát feltétlenül békés. A román nép egyetért ezekkel a célokkal, bár jelentős román területeket és számos román fajtestvérét szeretné visszakapni. Ennek alátámasztására elég megemlíteni, hogy a jelenlegi határokat a mi hátrányunkra vonták meg, tekintet nélkül a néprajzi határokra és ellentétben az 1916. évi szerződéssel, ultimátum formájában kényszerítették ránk a nagyhatalmak.

A Constanța elhangzott királyi beszéd kiküszöbölt minden önző elemet, csak arra szorítkozott, hogy kifejezést adjon vágyunknak a béke megőrzésére, és felejtve a velünk szemben elkövetett jogtalanságot, határozottan jelentette ki a területi egység védelmét, bármilyen áldozat árán is.

Ezért mondtam január 22-én tett nyilatkozatomban a következőket. „Nagy örömmel állapítom meg, hogy az uralkodó Constanța elmondott beszédében világosan és szerencsés módon szögezte le külpolitikánk céljait.”

Az a körülmény, hogy határozottan elítéljük azokat a módokat és eszközöket, amelyekkel a jelenlegi rendszer céljait megvalósítani törekszik, nem akadályozott meg engem abban, hogy elismerjem a királyi nyilatkozat korrekt tartalmát.

Gafencu külügyminiszter ismeretes belgrádi nyilatkozatai alapján azonban joggal ítéltük el a jelenlegi rendszer módszereit.

Nem tételezhetjük fel, hogy Gafencu az uralkodó kijelentéseivel ellentétes vélemény nyilvánítását megkísérelné, és azt sem tételezhetjük fel, hogy Gafencu formulája a legkisebb mértékben is lemondást jelenthetne a jelenlegi határainkon belül fekvő nemzeti területről.

Az a mód, ahogyan a jelenlegi rendszer beszél és dolgozik, Belgrádban olyan mértékben nyilvánult meg, amely mélyen elkeserítette a román közvéleményt, és hamis megvilágításba helyezte a külföld előtt Őfelsége, a király külpolitikáját.

Valóban, amíg Jugoszlávia külügyminisztere¹⁹ „függetlenségről” és „integritásról” beszélt, amely „nem lehet vita tárgya”, addig Gafencu „a nemzeti terület fenntartása” kifejezést használta, ami széles körben különböző magyarázatokra adott alkalmat a külföldi sajtóban.

A külügyminiszter ezenkívül beleesett abba a hibába is, hogy egy idegen fórum előtt hivatalosan elismerte, hogy köztünk és egyes szomszédos államok között elintézetlen kérdések vannak, s tetézte hibáját azzal, hogy ebben a tekintetben bizonyos összefüggést konstruált a balkáni és a Duna-medencei államok között, azt mondva, hogy: „a dunai béke összefügg a balkáni békével”.

Különösképpen elfogadhatatlan, hogy a mi külügyminiszterünk kijelentse – mint ahogyan tette –, hogy a szomszédok közötti viszonyokat barátságos úton lehet rendezni, akkor, amikor az érdekelt államok továbbra is kitartanak régi revizionista politikájuk mellett, amit olyan értelemben lehetne magyarázni, hogy a mi külügyi hivatalunk hajlandó lenne bizonyos területeket átengedni.

A legnagyobb nemzeti érdekeinket ilyen módon kezelő módszerrel és beszéddel szemben kötelességünk feltenni a kérdést: hogyan egyeztethető össze Gafencu nyilatkozata a király constantjai beszédével?

Meg kell kérdeznünk azt is, hogyan tudja külügyi hivatalunk vezetője a felelősséget vállalni ellenfeleink bátorításáért, és azért a defetizmusért, amelyet szavai a román közvéleményből kiválthatnak, ha nem adnak sürgősen szabatos magyarázatot azok valódi értelméről, összhangban az uralkodó szavaival?

Nem akarom Gafencu kijelentéseiben a koncessziók megadásának előre megfontolt szándékát látni, inkább az ügyeskedni akarásból származó szerencsétlen ispirációnak minősítem szavait. Vannak azonban kérdések, amelyekkel kapcsolatban az ügyeskedések megengedhetetlenek. Az ügyeskedésnek általában kettős hátránya van: külföldön esedékességük végzetes, bent az országban pedig zűrzavart és demoralizációt idéznek elő.

Elsősorban a hivatalos vezetőknek kell az állami élet nagy problémáiról a nemzet számára érthető elveket és felfogást állítani.

Minden kétértelmőséget kerülni kell. A mai rendszer abban a kellemes helyzetben van, hogy öntudatos és nagy hivatását s kötelességét megértő nemzetet kormányoz. Nem szabad tehát a helyzetet ügyeskedésekkel és önkényes intézkedésekkel megzavarni.

A román közvélemény egységes abban, hogy csak a következő sürgős, majdnem drámai aktualitású szempontok által megszabott világos magatartás hozhat számunkra megváltást.

El akarjuk kerülni a háborút. Ezért nem kérünk senkitől területi engedményeket, bár az ország határain túl százezreket kitevő románság él, könyörtelen elnemzetlenítésnek kitéve.

Nem adunk át senkinek semmit abból a területből, amelyet jelenlegi határaink öveznek. Határozottan visszautasítjuk, hogy a gyávaság és az előre nem látás csúsztató lejtőjére lépünk, amely sorozatos koncessziókhöz vezet.

Nem szabad túrni a defetizmus legkisebb jelét sem, bárhol ütné is fel a fejét, és tüzes vassal kell kiirtani minden számító személyi érdeket vagy nemzeti nemtörődömséget, amely fészket akar verni a román társadalomban.

Fel kell készülnünk minden nemzeti erőnkkel a háborúra, amely még fenyegethet, csakúgy mint az ország újjáépítésének munkájára, amelyet az alapoktól kezdve minden esetre véghez kell hajtánunk, hogy szerves részként beléphessünk a háború után rekonstruálandó Európába.

Azonnal be kell vezetni saját kezdeményezésünkből a nemzeti demokratikus rendszert. Éspedig azért, hogy ne kerüljünk abba a lealázó helyzetbe, hogy idegen követelésre kelljen majd ezt végrehajtánunk, amikor a nyugati demokrácia győzedelmeskedik. Ebben a tekintetben nagyon épületesek az amerikai külpolitika vezetőinek nyilatkozatai. Lelki szemeinkkel világosan látnunk kell azokat a lehetőségeket, amelyek a román állam számára majd megnyílnak. Ezek a következők: vagy nemzeti demokratizmus, vagy bolsevizmus, vagy idegen megszállás. Minden öntudatos román számára könnyű a választás. Fanatizmussal és teljes bizalommal kell rálépnünk a nemzeti demokrácia útjára, hogy a másik kettőt elkerülhessük.

Békében vezessen minket az igazságosság, törvényesség és a bölcs hazafiság szelleme, a háborúban pedig – ha arra kényszerülünk, hogy azon is átmenjünk –, adjunk a minden áldozatra kész hősiességről tanúbizonyságot

Mindezt pedig azért, hogy a kis államok szövetségében gravitációs központnak ismerjenek el bennünket. Ezt a szövetséget a világ e részében feltétlen meg kell valósítani, ha biztosítani akarjuk a tartós békét és a bennünket övező nagyhatalmak közötti jogos egyensúlyt.

Sajnáljuk, hogy a hatalmával visszaélő jelenlegi rendszer nem akarja és nem tudja a román nép számára elengedhetetlenül szükséges irányítást megadni. Már a jelenlegi rendszer léte is tagadása ezeknek az alapvető elveknek, és a rendszer további fennmaradása végzetesen késlelteti, hogy arra az útra léphessünk, amelyet ezek az elvek megkövetelnek.

6.

Bárdossy László bukaresti magyar követ jelentése
Csáky István külügyminiszternek

Szigorúan titkos!
M.kir. Követség
Bukarest
118/pol. sz. 1940

Bukarest, 1940. július 21.

Tárgy: Az erdélyi magyarság vezetőinek megbeszélése

Gróf Bánffy Miklós, a romániai Magyar Népközösség elnöke, szíves volt rendelkezésre bocsátani annak a tájékoztatásnak a szövegét, amelyet az erdélyi magyarság vezetőinek folyó évi július hó 7-én tartott szűkebb körű bizalmas megbeszéléseken olvasott fel.

A megbeszéléseken a Népközösség elnökén kívül Márton Áron erdélyi római katolikus püspök, Purgly László ág. ev. főgondnok és gróf Bethlen György református főgondnok vett részt.

A tájékoztatás szövegét négy példányban mellékelem.

Magyar Országos Levéltár K 64 1940 27, 509/Res. Pol. sz. Eredeti tisztázat.

Melléklet

Sorsdöntő órákat élünk.

A legutóbbi események súlyos problémák elé állítják erdélyi magyarságunkat, elsősorban azokat, akik bármely minőségben, akár egyházi állásuk, akár egyéni súlyuk, politikai szerepük, vagy múltjuk révén felelősséget fognak viselni nemzetünk állásfoglalásáért és viselkedéséért a történelem ítélőszéke előtt.

Jövendőlésbe bocsátkozni nem lehet és nem szabad.

Számba kell venni azonban mindent, ami az erdélyi kérdésnek, és ebben erdélyi magyarságunk helyzetének jobbra vagy rosszabbra fordulását jelentheti, ami nemzeti életünk kivirágzását vagy pusztulását okozhatja.

Pusztulást jelent, ha a szovjet hadsereg okot találna arra, hogy átlépje a Kárpátokat és betörjön Erdélybe. Még ha nem is maradna végleg itt, ha viszonylag rövid idő alatt ki is szoríthatnák, olyan anyagi és erkölcsi romlást okozna ez, amit helyrehozni lehetetlen volna. Egyházaink, kultúránk, családi tűzhelyünk, mindenünk, amink van tönkremenne, egész magyar társadalmunk darabokra törne, vissza nem hozhatóan.

Hogy a német befolyás további igényektől vissza tudja-e tartani Moszkvát, bizonytalan. Mostanáig úgy látszik, sikerült. Kétségtelen azonban, hogy Németország az angol háború befejezéséig minket az oroszról csupán befolyásával véd, haddal aligha tudna segíteni, vagy csak nagyon nehezen.

Szükséges ezekre rámutatnom, hogy aláhúzzam, mennyire fontos népünket nyugalomra inteni, különösen a magyar munkásságot. Minden zavargás ürügyül szolgálhat a szovjetnek, hogy közbe lépjen rendcsinálás vagy a munkásosztály megvédése címén.

Egyik feladatunk tehát a népünk nyugalalmát minden módon biztosítani.

Nehéz feladat. Hiszen a legutóbbi hetek rádióhíradása előbb felajzotta népünk reményeit, visszakozása pedig keserű csalódást

okozott. Ez a csalódás a melegágya a bolsevista propagandának, mely arra törekszik, hogy népünk reményeit Moszkva felé irányítsa.

Szükséges tehát mindent megtenni, hogy e csalódást enyhítsük, és népünk magyar érzéseit fenntartsuk.

Tudtára kell adni, hogy a magyar irányú megoldás előbb-utóbb be fog következni. Halasztása csak azért történik, hogy mentől könnyebben, gyorsabban, mentől kevesebb véráldozattal mehessen végbe. De tudtára kell adni azt is, hogy ezt a legkívánatosabb megoldást ő maga veszélyezteti, ha nyugalmát nem őrzi meg. Ha ugyanis zavargások törnének ki, ami az államhatalom részéről okvetlenül megtorlást váltana ki, Magyarország kénytelen volna rosszabb körülmények között avatkozni be, és éppen a mi véreink szenvednék meg egy elsietett lépés szörnyű következményeit.

Vannak azonban más feladataink, melyek bár valamivel távolibb, de még mindig elég közeli jövőre vonatkoznak. Ezeket már ma kell számba venni. Olyan feladatok, melyek az erdélyi kérdésnek magyar irányú rendezésével függnek össze.

Ennek kétféle módja képzelhető el.

1. Az egyik, hogy az angol háború befejezése után a tengelyhatalmak Magyarországgal karöltve olyanszerű ultimátumot intéznek Romániához, mint amilyen az oroszé volt, és hogy Románia azelőtt meghajol.

2. Másik, hogy Románia nem hajol meg, ami főleg akkor valószínű, ha Németország nem tud, vagy nem akar lényeges erővel közbelépni, hanem csupán a magyar hadsereget bocsátja támadásra.

Hitem szerint bizonyos, hogy ez a támadás még így is sikerrel jár. Egyedül az bizonytalan, hogy milyen tempóban megy végbe.

Akár gyorsabban, vagyis német segítséggel, akár lassabban, vagyis egyedül a magyar erővel folyik le ez a küzdelem, e korszaknak három fázisát kell szemügyre vennünk, és mindenkire nézve tisztáznunk kell erdélyi magyar kötelességeinket.

A. Az első fázis addig tart, amíg a román hadsereg frontja mögött élünk. Reméljük, hogy ez csak rövid idő. De bármilyen rövid legyen is, számba kell vegyük és tisztán kell lássuk a teendőinket. Életfon-

tosságúnak tartom, hogy semmi zavargás vagy lázongás ne törjön ki, amíg ebben a helyzetben vagyunk, hiszen minden ilyen megmozdulás alkalom volna arra, hogy válaszképpen, főleg a kevert lakosságú területeken magyar véreinket lemészárolják. Meg kell világítani embereink számára, hogy a magyar hadsereg győzelmét az ilyen zavargás mit sem segíti elő, és csupán saját véreink vesztét okozza.

B. A második fázis az a helyzet, midőn a magyar sereg már áthaladt rajtunk, és a Maroshoz, az Olthoz vagy a Kárpátokhoz jutott.

Jövönkre nézve végzetes volna, ha akkor nem mutatnánk példás rendet, ha széltében vérontás indulna meg a helybeli románság ellen, ha gyilkosságok, gyűjtogatások kísérnék a magyar győzelmet.

Tudom, hogy húsz évi elnyomatás után nagyon érthető volna, ha ilyesmi itt-ott történne. Mégis minden módon meg kell ezt akadályozni, és vissza kell tartasuk ettől népünket.

Nem hivatkozom sem emberiességi, sem keresztyéni indokokra, bár azt is tehetném. Itt azonban elég, ha csakis politikai érveket sorakoztatok fel.

Kétségtelen ugyanis, hogy az erdélyi kérdés megoldása nem csupán magyar ügy, hanem európai.

A nagyhatalmak döntésétől függ, Európa új rendjétől, amiben nekünk kevés szavunk lehet. Ezért nem zárhatjuk ki a lehetőségek köréből azt, hogy Erdélyben, vagy annak némely részeiben román lakossággal együtt kell élnünk továbbra is. Ez a további együttes élet azonban lehetetlenné válna, ha hullahegyek torlaszolnák el. Lappangó polgárháború állapotába jutnánk, amiben csupán a csendőr vagy a pangánét tartanának valamilyen rendet. Olyan gyűlölségi légkör keletkezne, ami a távolabbi jövőben újra kérdésessé tehetné Erdély helyzetét.

C. A harmadik fázis akkor következik be, midőn újból magyar uralom alá kerül Erdély. Feladatunk ezzel sem szűnik meg, mert képviselnünk kell annak a nemzedéknek az érdekeit, amely a román impérium alatt nőtt fel és jutott férfisorba.

Okulnunk kell azon, ami a Felvidék visszatérte után történt. Oda Csonka-Magyarország minden részéből özönlöttek az álláskeresők. Egyrészt olyanok, kik közel két évtizede repatriáltak, magyar földön jól éltek, és most visszatérve a Felvidékre, maguknak követeltek minden állást és minden javadalmat; másrészt olyanok, akik Budapestről, az Alföldről vagy a Dunántúlról kerültek oda, minden helyismeret nélkül.

Mindkét csoport beözönlése nemcsak méltánytalan volt a helybeliekkel szemben, de a szolgálat és közrend szempontjából is igen káros volt.

A régen elszármazottak ismeretlenek voltak a távozásuk óta változott helyzettel és az új emberekkel, azokkal, akik ott maradván kitarítottak a végső megpróbáltatásig. Az ebből származó bajokat nem szükséges részleteznem.

A máshonnan származók minden ottanit lenéztek, és helyi tudatlanságukkal rengeteg keserűséget és bajt okoztak.

Ezek hasznossági szempontok. De mellettük és fölöttük áll saját ifjú nemzedékünk igazságos érdeke. Tűrhetetlen és megalázó volna az ő számára, ha mellőzötnék, midőn a magyar uralom helyreáll. Szükséges, hogy elsősorban azok kapjanak helyet, kenyeret és hatáskört, akik itt, szülőföldünkön, ezer sanyargatás dacára, híven kitarítottak. Szükséges, hogy elsősorban őket helyezték állásba és itt, ahol küzdöttek, és ezer megaláztatást szenvedtek el. És ne legyen akadály, hogy ők a magyar jogban és közigazgatásban ma még járatlanok. Az se lehet akadály, ha nem érték el azt az életkort, amivel normális időkben egy szolgabíró vagy főjegyző bírt. A legszükségesebb jogszabályokat hamar meg lehet tanulni, az igazgatás lényege pedig nem a paragrafus, hanem a józan ész és a helyismeret. Ifjúságunkat ismerve tudom, hogy feladatának meg tud felelni.

Szükségesnek tartottam ezeket elmondani Erdély jövőjére nézve. Felszólítani mindenkit, akit bármi minőségben felelősség terhel – kérve, hogy ezeket gondolja át, tegye magáévá, és befolyási körében jutassa érvényre. Csakis ha mindnyájan összefogunk ezekben, akkor feleltünk meg történelmi kötelességünknek. És erdélyi ma-

gyarságunk is csak akkor marad töretlen, ha ezekben az utolsó nehéz órákban félretesz minden torzsalkodást, ellenségességet, gáncsoskodást, és összefog igaz testvéri indulatban.

Ez az, amit minden magyartól kérek.

Minden szervezetünk, egyházaink, egyleteink, szöveteink, régi és új kapcsolatok, a magyar párt emberei és a Népközösségnek jórészt ezzel azonos gárdája, – mindenki fogjon össze ma, és tegye félre azt, ami akár okkal, akár ok nélkül elválaszthat egymástól.

Ezt az egységet kérem, és úgy érzem, az egész magyarság parancsa ez.

Ez az utolsó szavam, utolsó szavam a még román uralom alatt élő magyarokhoz. Nem búcsúszó még, mert a végső megoldásig el nem hagyhatom ezt a helyet, hova a sors állított. Nem hagyhatom abba azt a munkát, amit nemzetünk védelmére vállaltam.

Ezt az egységet kérem, valósítsák meg. Ha elérem, hogy e végső órákban létrejön, és fennmarad továbbra is ez az egység, nem hiába dolgoztam. Hivatásomat befejeztem akkor.

Hosszú életpályám végállomásához közelít.

Emelt fővel és megnyugodva távoznék akár a közszolgálatból, akár az életből – megnyugodva és örömmel –, ha azzal a tudattal tehetem, hogy egyetlen akaratban összefogott mindenki, aki erdélyi és magyar.

7.

Ernst Woermann, a német külügyminisztérium
politikai osztálya vezetőjének feljegyzése

172/135447

Berlin, 1940 augusztus 21.

A román követ²⁰ bemutatott ma nekem egy atlaszt, amelyet most adtak ki Bukarestben, s amely 1857 és 1930 között készült német, olasz és magyar etnikai térképeket tartalmaz Romániáról, főleg Erdélyről. Eközben megemlítette azt a példányt, amelyet tegnap a protokollfőnök²¹ mutatott a birodalmi külügyminiszternek.²² Arra kért, ezen térképek alapján magyarázzam el a birodalmi külügyminiszternek, hogy mennyire elfogadhatatlanok Magyarország mostani követelései. Ezek elfogadása azt eredményezné, hogy 2,4 millió

román kerülne Magyarországra, s csak 180 000 magyar maradna román területen. A magyar magatartás következtében az egyetlen lehetséges út a Führer számára végül is a döntőbíráskodás lehetne.

Én elutasítottam, hogy részletekbe bocsátkozzam Magyarország kívánságairól, mégegyszer utaltam jól ismert álláspontunkra a döntőbíráskodás kérdésében.

A követ kitartott nézete mellett, hogy a kérdést nem lehet megoldani német beavatkozás nélkül. A döntőbíráskodás alternatívája olyan „tanács” lehetne, amelyet Romániának adtak, Bulgáriára vonatkozólag.

Kitartottam az ilyenfajta ajánlatokkal szembeni elutasító álláspontom mellett.

Romalo úr nagyon kedvező véleményt mondott a Bulgáriával folyó tárgyalásokról, nevezetesen, hogy Románia elfogadta Bulgária összes területi követelését.

Woermann.

Angol nyelven megjelent: *Documents on German Foreign Policy, 1918–1945. Series D (1937–1945), Volume X., The War Years, June 23–August 31, 1940.* London, Her Majesty's Stationery Office, 1957, 376. sz. dokumentum.

8.

A magyar kormány rendkívüli, bizalmas ülésének
jegyzőkönyve

Budapest, 1940. augusztus 22.

Jegyzőkönyve az 1940. évi augusztus hó 22-én Budapesten tartott Minisztertanácsnak. Dr. széki gróf Teleki Pál magyar királyi titkos tanácsos, m. kir. miniszterelnök úr elnöklete alatt jelen voltak:

dr. körösszeghi és adorjáni gróf Csáky István m. kir. t. t. ... m.

kir. külügyminiszter

dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc m. kir. t. t. ... m. kir. belügyminiszter

dr. Reményi-Schneller Lajos m. kir. t. t. ... m. kir pénzügyminiszter
vitéz széki gróf Teleki Mihály m. kir. t. t. ... m. kir földművelés-
ügyi miniszter
dr. Varga József ... m. kir. iparügyi miniszter, egyúttal megbízva
a m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium vezeté-
sével
dr. Hóman Bálint m. kir. t. t. ... m. kir vallás- és közoktatásügyi
miniszter
dr. Radocsay László ... m. kir. igazságügyminiszter
vitéz dálnokfalvi Bartha Károly m. kir. t. t. ... tábornagy, m.
kir. honvédelmi miniszter
dr. borosjenői Zsindely Ferenc miniszterelnökségi államtitkár.
Jegyző:
dr. bárcziházi Bárczy István m. kir. t. t., miniszterelnökségi ál-
lamtitkár.

A miniszterelnök úr előadja, hogy a mai rendkívüli minisztertanácsot azért hívta egybe, hogy Hory András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter úrnak, a Turnu Severinbe kiküldött magyar bizottság elnökének jelentését meghallgassa, és ennek alapján a minisztertanács állást foglaljon a további teendők tekintetében.

Hory András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter előadja, hogy az ő vezetése alatt álló magyar küldöttség és a Pop Valér,²³ rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter vezetése alatt álló román küldöttség folyó hó 16-án délben ült össze első tanácskozássra.

Pop Valér allokúciójában kifejezést adott azon óhajnak, hogy a két ország között egy új éra nyitassék meg. Hory követ válaszában hangsúlyozta, hogy Magyarország és Románia között egy tartós, a méltányosságon és az igazságon alapuló rendezésnek kell létrejönnie a tengelyhatalmak politikájának szellemében. A románok mindjárt nehézségeket akartak csinálni a felhatalmazási okirat tekintetében. Erre ő, Hory követ átadta a berajzolt határvonallal ellátott

térképet és az aide-mémoire-t. Pop Valér erre 15 perces szünetet kért. Majd az ülést megnyitván, egy deklarációt olvasott föl.

Sajnálattal konstataálta, hogy annyira ellentétben áll a magyar kormány álláspontja a román kormány felfogásával, hogy nem szolgálhatnak megfelelő tárgyalás alapjául, sem egy későbbi jószomszédi viszony kialakulására. Ennek dacára a román kormány áthatva a legőszintébb akarattól, hogy megegyezésre törekedjék, kijelenti, hogy legközelebbi ülésén, augusztus 20-án lesz szerencséje a román kormány állásfoglalását ismertetni. Hory kérte hétfő délelőtt 10 órára ezen legközelebbi ülést összehívni. Pop Valér ezt elfogadta. Hory kijelentette, hogy ő csak a magyar javaslat keretében tárgyalhat.

A román felfogás lényege az, hogy a lakosságcsere kérdése domináljon. A területi kérdések csakis a lakosságcsere következményeképpen jelentkezhetnek. A román kormány elvileg elismeri, hogy ezen lakosságcsere területiális korrektívummal jár, tekintettel arra, hogy az ő statisztikájuk szerint a trianoni Magyarországon 50 000 román él, míg a Trianonban Magyarországtól Romániához csatolt területen 1 350 000 magyar. A román Erdélynek 2/3-a román. A magyar javaslat elfogadása esetében kétmillió román volna kénytelen elfogadni a magyar uralmat. A román elem kétszer akkora volna, mint a magyar. Besszarábia átengedésére Románia egy váratlan presszió folytán kényszerült, tekintettel a katonai erők aránytalanságára. Ez az eset a románok szerint nem hozható fel precedensül. A területrendezés a két nemzet etnikumát vegye alapul, és a két ország lakossága olyan homogén legyen, amilyen csak lehetséges. Teljesen önkényes a magyar kormány által előterjesztett vonal. A magyar kormány ezeréves birtoklásra hivatkozik.

A román felfogás szerint 1526-ban megszűnt Erdély Magyarország része lenni. 1867-ben történt csak a visszacsatolás a románok ellenzése dacára. Ma magyar csak 1 660 000 él a Magyarországtól Romániához csatolt területeken. De ebben a számban benne vannak a zsidók, a cigányok és a megmagyarosított elemek. A magyar népszámlálást visszautasítják. Ennek dacára hajlandók tárgyalás alapjául elfogadni a lakosságcserét. Hory követ erre este fél

kilenckor adta meg a választ: meglepődéssel vettük a román kormány álláspontját, mert vártuk a román delegáció ellenjavaslatait, amelyeket kilátásba helyezett. Joggal mást várhattunk volna. A román delegáció elutasítja a magyar javaslatot, anélkül, hogy más javaslatot terjesztene elő, csak meddő vitát folytat. A magyar delegáció sajnálattal állapítja meg, hogy a román kormány ma sem akar szabadulni a trianoni szerződés rendelkezéseitől, és [azt akarja, hogy a – L. B. B.] végtelenségig fenntartassék ez az álláspont.

Ezután Hory követ feltette a kérdést, kapott-e más utasításokat? Pop Valér követ erre két órai szünetet kért, hogy a román kormánnyal beszéljen. Majd Hory és Bárdossy előtt azzal érvelt, hogy sem a román, sem a magyar közvélemény nincs ma még megfelelően előkészítve, és ezért 3-4 hét múlva kellene újból felvenni a tárgyalásokat.

Utalt a román kormány átalakulására. Hory követ a leghatározottabban a kormány által kijelölt határvonal alapján volt hajlandó tárgyalni. Pop Valér, a román delegáció vezetője végül éjjel 12 órakor adott teljesen visszautasító választ. Pop Valér szerint a székely kérdés is elintézhető lakosságcserevel. Azt kérdezte, elfogadja-e a magyar kormány a néprajzi elvet. Hory követ látván, hogy a románok nem akarják megszakítani a tárgyalások fonalát, kijelentette, hogy ezek után ő még személyesen tesz egy kísérletet. Elmegy személyesen referálni Budapestre a kormánynak. Megteszi a béke kedvéért, de az úttól semmi eredményt nem vár. Négyszemközi beszéd folyamán feltette Pop Valérnak a kérdést, hol van a románok vonala. Erre Pop Valér nem válaszolt. Erre Hory azt mondta Pop Valérnak, hogy hallgatásából azt látja, hogy egy kis vonalat akarnak Magyarországnak átadni, és a Székelyföldről nem akarnak lemondani. Ezek után nincs sok értelme további tárgyalásnak, de miután már kijelentette, hogy Budapestre megy a kormányt informálni, így most már ehhez tartja magát. Ezzel elutazott Turnu Severinből.

A külügyminiszter úr bejelenti, hogy a Kormányzó Úr Ő Főméltósága²⁴ legmagasabb engedélye alapján Hory András követ úr holnap visszamegy Turnu Severinbe. Augusztus 24-én, szombaton délelőtt 11

órákor ismét összeül ülésre a két delegáció Turnu Severinben, amelyen Hory követ úr átadja a magyar kormány aide-mémoire-jét. Hory követ erre a külügyminiszter felkérésére felolvassa a csatolt aide-mémoire szövegét.

A külügyminiszter úr valószínűnek tartja, hogy ezen aide-mémoire átadása után a román delegáció gondolkodási időt fog kérni. Ha Pop Valér kijelenti, hogy mégis hajlandó területeket megjelölni, akkor Hory ezt jelenti a magyar kormánynak. Ha nem, úgy Hory a delegációval elutazik.

A belügyminiszter úr felteszi a kérdést, a kormány tisztában van-e a kérdésben felmerülhető mindenféle vonatkozásokkal?

A miniszterelnök úr igennel válaszol. Előadja, hogy Hitler Adolf vezér és kancellár mondta, hogy tárgyalnunk kell a románokkal. Erre azt válaszolta, hogy igenis tárgyalni fogunk, de első pillanattól kezdve tisztában kell lennünk az ultima ratióval. Ez egy életkérdésünk. Ebből nem engedhetünk. Mi vártunk. Mi meg akartuk várni a háború végét. Erre jött Oroszország ultimátuma Besszarábia és Bukovina visszacsatolása iránt. Erre jött Bulgária fellépése Dél-Dobruzsza visszaszerzése iránt.

Mi diszkriminációt nem tűrhetünk el, mi egy kompromisszumot ajánlottunk Romániának. Mi 103 000 quadrát-kilométer tőlünk elvett területből 36 000 quadrát-kilométerről lemondanánk. Románia tehát Besszarábia, Észak-Bukovina és az Erdélyből tőlünk elvett terület leadása után még mindig több mint 40 000 quadrát-kilométer területtel volna nagyobb, mint amilyen nagy volt 1914-ben. Júniusban levelet írt Mussolininek,²⁵ amelyben kifejtette, hogy Magyarország korábbi időpontban sokkal előnyösebb helyzetben nekimehetett volna katonailag Romániának. A tengelyhatalmak nyomatékos kérésére ezt nem tehette. Amennyiben tehát egy későbbi időpontban nehezebb körülmények között kell Magyarországnak katonailag föllépni, úgy kéri, hogy ezért Olaszország több fegyvert adjon nekünk. A magyar nemzet 21 esztendőn át: a nem, nem, sohát kiáltotta. Ma nem lehet azt mondani a nemzetnek, hogy azt kiáltotta: igen, igen, örökre. Tehát el van vetve a kocka.

A külügyminiszter úr szerint a tengelyhatalmak itteni követeik útján informálva vannak álláspontunkról. Románia egyes körei fegyveres elintézésre készülnek. Úgy látja, hogy döntőbíráskodásra kerülhet a dolog. A német birodalom semmiképpen sem akar Dél-Európában háborút. Német biztatásra és kívánságra mentünk bele a Romániába való tárgyalásokba. Tavaszig nem várhatunk.

A honvédelmi miniszter úr szerint ezt lehetetlen tavaszig kívárni.

A miniszterelnök úr felteszi a kérdést, elfogadja-e a minisztertanács a miniszterelnök úr és a külügyminiszter úr elhatározását.

A minisztertanács egyhangúlag helyesli a miniszterelnök úr és a külügyminiszter úr elhatározását és álláspontját.

Kelt mint fent.

Teleki

Magyar Országos Levéltár K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1940. augusztus 22. Eredeti tisztázat fénymásolata.

9.

Ernst Woermann, a német külügyminisztérium
politikai osztálya vezetőjének feljegyzése

172/135500 – 01. sz.

Berlin, 1940. augusztus 27.

Ma délután 5 órakor a román követ,²⁶ aki eredetileg a birodalmi külügyminiszterrel²⁷ kívánt beszélni, a következő, a kormány által különlegesen sürgősnek nyilvánított bejelentést tette:

A román kormánynak az a kívánsága, hogy ne jöjjenek létre fait accompli-k a magyar-román kérdésben. A román miniszterelnök²⁸ és a román külügyminiszter²⁹ már kijelentették, hogy elfogadják a tengelyhatalmak döntőbíráskodását,³⁰ és ezt az álláspontjukat fenntartják. Feltételezik azonban, hogy ebben az esetben minkét felet meghallgatják, úgy, hogy a döntést az összes tények és ügyek ismeretében hozzák meg. Ezért kívánatos lenne, ha a román külügyminiszter lehetőséget kapna arra, hogy álláspontját közvetlenül a Führernek vagy a birodalmi külügyminiszternek fejtse ki.

Az az emlékirat, amit Fabricius követ úr hozott magával, csak rövid összegzése a román álláspontnak, ezért alkalmatlan e célra.

A román kormány ugyanakkor kész egy Magyarország és Románia közötti konferenciára is a tengelyhatalmak képviselői elnöklete alatt.

A követ aggódott, amiért nem a birodalmi külügyminiszterrel való személyes találkozón hajthatta végre kormánya utasítását, és megkérdezte, lehetséges-e, hogy még ma eljuttassa kormányának a választ. Ő bármikor rendelkezésre áll, amennyiben a birodalmi külügyminiszter telefonon kívánja neki továbbítani a választ.³¹

Woermann

Angol nyelven megjelent: *Documents on German Foreign Policy, 1918–1945. Series D (1937–1945), Volume X., The War Years, June 23 –August 31, 1940.* London, Her Majesty's Stationery Office, 1957, 399. sz. dokumentum.

10.

Jegyzőkönyv a második bécsi döntésről
és a döntőbírói határozat

Bécs, 1940. augusztus 30.

Jegyzőkönyv a második bécsi döntésről

Azoknak a megbeszéléseknek során, amelyek Bécsben, 1940. évi augusztus hó 29. és 30. napján Németország, Olaszország, Románia és Magyarország képviselői között a Magyarország részére átengedendő területnek Románia és Magyarország között függőben levő kérdésében folytak, Románia és Magyarország képviselői meghatalmazásaik alapján a birodalmi kormányt és az olasz kormányt felkérték arra, hogy e kérdést döntőbírói határozattal rendezzék. Románia és Magyarország képviselői egyúttal kijelentették, hogy kormányaik ily döntőbírói határozatot minden további nélkül magukra kötelezőnek ismernek el.

Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter és Ciano Galeazzo, Ófelsége Olaszország és Albánia királyának, Etiópia császárának külügyminisztere erre kormányaik nevében és megbízásából kijelentették, hogy készek a román királyi és a magyar királyi kormány felkérésének eleget tenni, és Manoilescu Mihail román királyi külügyminiszterrel és gróf Csáky István magyar királyi külügyminiszterrel folytatott újabb megbeszélés után a mai napon Bécsben, a Belvedere kastélyban a kért, mellékletével együtt a jegyzőkönyvhöz másolatban csatolt döntőbírói határozatot meghozták, és Románia és Magyarország képviselőinek német és olasz nyelvű kettős példányban átadták.

A román királyi külügyminiszter és a magyar királyi külügyminiszter a döntőbírói határozatot és mellékletét tudomásul vették, és kormányaik nevében újból megerősítették azt a kijelentést, hogy a döntőbírói határozatot végleges rendezésnek elfogadják, és kötelezik magukat annak fenntartás nélkül való végrehajtására.

Kiállítottott német és olasz nyelven, mindkét nyelven négy-négy eredeti példányban.

Joachim v. Ribbentrop s. k.

Ciano s. k.

Csáky s. k.

Manoilescu s. k.

Döntőbírói határozat

A román királyi kormány és a magyar királyi kormány azzal a felkéréssel fordultak a birodalmi kormányhoz és az olasz királyi kormányhoz, hogy a Magyarország részére átengedendő területnek Románia és Magyarország között függőben levő kérdését döntőbírói határozattal rendezzék. Ennek a felkérésnek, valamint a román királyi és a magyar királyi kormány felkéréssel kapcsolatban tett annak a kijelentésnek az alapján, hogy ily döntőbírói határozatot minden további nélkül magukra kötelezőnek ismernek el. Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter és gróf Ciano Galeazzo, Ófelsége Olaszország és Albánia királyának, Etió-

pia császáranak külügyminisztere, Manoilescu Mihail román királyi külügyminiszterrel folytatott ismételt megbeszélés után a mai napon Bécsben a következő döntőbírói határozatot hozták:

1. Románia és Magyarország között végleges határként az ide mellékelt térképbe berajzolt határ állapotban meg. A határnak a helyszínen való pontosabb kijelölése román-magyar bizottság feladata lesz.

2. Az ekként Magyarországnak jutó, eddig román területet a román csapatok 14 napi határidő alatt ki fogják üríteni, és rendes állapotban Magyarországnak át fogják adni. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, valamint egyéb módozatait román-magyar bizottság azonnal megállapítja. A román királyi és a magyar királyi kormány gondoskodni tartozik arról, hogy a kiürítés és megszállás teljes nyugalomban és rendben történjék.

3. Mindazok a román állampolgárok, akik a mai napon Románia által átengedendő területen állandó lakóhellyel bírnak, a magyar állampolgárságot minden további nélkül megszerzik. Jogukban áll hat hónapi határidőn belül a román állampolgárság javára optálni. Azok a személyek, akik ezzel az optálási joggal élnek, a magyar állam területét további egy évi határidőn belül elhagyni tartoznak, és Románia be fogja őket fogadni. Ingó vagyonukat szabadon magukkal vihetik. Ingatlan vagyonukat elköltözésükig értékesíthetik, és a befolyt ellenértéket szintén szabadon magukkal vihetik. Ha az értékesítés nem lehetséges, Magyarország tartozik őket kártalanítani. Magyarország az optálók elköltözésével kapcsolatos összes kérdéseket nagylelkűen és előzékenyen fogja kezelni.

4. Azoknak a magyar nemzetiségű román állampolgároknak, akik az 1919-ben Magyarország által Romániának átengedett és most Romániánál megmaradó területen bírnak állandó lakóhellyel, jogukban áll hat hónapi határidőn belül a magyar állampolgárság javára optálni. Azokra a személyekre, akik ezzel az optálási joggal élnek, a megelőző, 3. pontban lefektetett elvek alkalmazandók.

5. A magyar királyi kormány ünnepélyesen kötelezettséget vállal az iránt, hogy azokat a személyeket, akik a jelen döntőbírói határozat alapján a magyar állampolgárságot megszerzik, de ro-

mán nemzetiségűek, az egyéb magyar állampolgárokkal minden tekintetben egyenlőknek veszi. A román királyi kormány ünnepelesen ennek megfelelő kötelezettséget vállal az állam területén maradó magyar nemzetiségű román állampolgárok tekintetében.

6. Az állami fennhatóság változásából adódó egyéb kérdések rendezése a román királyi és a magyar királyi kormány között közvetlen tárgyalások útján fog történni.

7. Amennyiben a jelen döntőbírói határozat végrehajtása során nehézségek vagy kételyek merülnének fel, a román királyi és a magyar királyi kormány tekintetében közvetlenül fognak megállapodni. Amennyiben valamely kérdésben nem tudnának megegyezni, úgy a kérdést végérvényes eldöntés végett a birodalmi kormány és az olasz királyi kormány elé terjesztik.

Ribbentrop Joachim s. k.

Ciano s. k.

Megjelent: Zsigmond László (szerk.): *Magyarország és a második világháború. (Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez)*. Budapest, 1959, Kossuth Könyvkiadó. 121. sz. dokumentum.

11.

Bárdossy László bukaresti magyar követ számjeltávirata
Csáky István külügyminiszternek³²

353. sz.

Bukarest, 1940. szeptember 4.

Számjel-telefonsürgöny

a bukaresti magyar királyi követségtől

Kért ismétlés: 352. sz. távirat első része.

Ma³³ beszéltem külügyminiszterrel³⁴ először a bécsi döntés óta. Hosszasan fejtegette, hogy román közvélemény döntést igazságtalannak tartja. Románok méltatlankodása és indulata jelenleg román kormány ellen, de emellett Németország, és még nagyobb mértékben Olaszország ellen irányul. Aránylag legkevésbé Magyarország ellen. Akármi legyen is közvélemény reakciója, döntőbíró-

sági határozatról lévén szó, azt rendben végre kell hajtani. Lehet, hogy határozattal mi sem vagyunk teljesen megelégedve, mégis Magyarország az, amely nyert, és így nekünk kell lebonyolítást úgy megkönnyítenünk, hogy románok nagy áldozatának hasznos eredménye is legyen. Áldozat hiábavaló lenne, ha ellenségeskedés két nép között tovább fennmaradna. Ennek véget kell vetni, és meg kell teremteni barátság alapját.

Válaszként hivatkoztam Nagyméltóságod hegyeshalmi beszédére, amelyről úgy látszik, még nem tudott.

Bárdossy

Magyar Országos Levéltár K 63 1940 27/7. 2. Román–magyar viszony. Másolat.

12.

Bárdossy László bukaresti magyar követ számjeltávirata
Csáky István külügyminiszternek

352. sz.

Bukarest, 1940. szeptember 3.

Számjeltávirat

a bukaresti magyar királyi követségtől

.../első rész megfejthetetlen/. Kérte, hogy beszéd teljes szövegét, román sajtó közölni szeretné. Elmondottam azt is, hogy magyar kormány leszerelést már hétfőn megkezdte. Érdeklődött, milyen mértékben, hogy ugyanezt román hadseregben is végrehajthassák.

Szembeállítottam fenti kijelentésével Erdélyből érkezett nagyon nyugtalanító híreket magyarellenes atrocitásokról, arról, hogy Székelyföldön túsokat szednek. Utaltam Timpul³⁵ mai, gyűlöletet hirdető cikkére és megkérdeztem, vajon megszállás sima lebonyolítását biztosítani tudják-e? Azt felelte, hogy első napok izgalma lecsendesülőben, reméli, minden rendben fog menni. Azt hallja azonban, hogy úgynevezett rongyos gárda tagjai már bejöttek átadandó területre, ha ott kegyetlenkedné-

nek, ezzel minden elromolnék. Kérte, hogy hívjam fel erre Nagyméltóságodfigyelmét.

Péage kérdésével kapcsolatban, amelyről nem tudtam, hogy már rendezték, szóba került Székelyföldre vezető összeköttetés kérdése. Térképvizsgálat közben maga nehezményezte ebből előálló gazdasági nehézségeket, megjegyezte, hogy megfelelő területi kompenzáció ellenében Kolozsvár-Marosvásárhely közötti szakaszon kölcsönös megegyezéssel esetleg változtatni lehetne. Kérte, hogy tekintsem ezt személyes szuggesztíójának, de hozzájárul ahhoz, hogy Nagyméltóságodnak jelentsem.

Szükségesnek tartaná, hogy valamennyi rendezésre váró kérdés elintézésére mielőbb magyar-román bizottság üljön össze. Kolozsvárt ajánlja, ahol tárgyalásokat akár holnap meg lehetne kezdeni. Román főbizottság elnöke Pop Valér³⁶ lesz, annyi albizottságot kellene alakítani, ahány kérdés csoport felmerül. Erre sürgős választ kér.

Felhívtam figyelmét a 349. számú számjeltáviratomban³⁷ foglaltakra, és kértem a craiovai elítéltek szabadon bocsátását. Feljegyezte.

Végül újból felhozta, hogy Magyarországon most jóval több román lesz, mint nálunk magyar. Kisebbségi kérdés kezelésén fordul meg két ország közötti viszony. Azt feleltem, hogy nekik is meg kell mutatni, hogy magyarsággal másként bánnak, mint eltelt 22 év alatt.

Bárdossy

Magyar Országos Levéltár K 63 1940 27/7. 2. Román-magyar viszony. Másolat.

13.

Részlet Nagy Ferenc tövisi esperesnek,
az Erdélyi Református Egyházkerület püspökhelyettesének
beszámolójából

Nagyenyed, 1943. május 5.

Helyzetkép
a Dél-Erdélyben maradt Református Anyaszentegyház
életéről a II. bécsi döntéstől 1943. május 5-ig
(*részlet*)

[...]

Valami szívet facsaró, görcsös sírásra kényszerítő érzés ömlött el rajtunk, mikor 1940. VIII. 31-én³⁸ du. a magyar rádió bement a döntést, és közölte az új határvonalakat. Az az érzésünk volt, hogy a börtönajtó tárva, s rajta tódul ki a 22 évig kínzott milliós sereg, s egyszer hirtelen és könnyörtelenül becsukódik a feltárult vaskapu, s a bebörtönzöttek 2/5 része ott marad tovább is bezárva!

Magam akkor Nagyváradon voltam egy, állásából a trianoni békediktátum után kidobott, mert hűségesküt nem tett gimnáziumi tanárnál, ki azután ügynökösködéssel foglalkozott és tartotta fenn több tagú családját. Míg élek, el nem felejttem a jelenetet, mely du. kb. 5 óra tájban a szegényes otthonban lejátszódott. A tanár veje – ki a pénzügyigazgatóságnál volt valami alsóbbrendű tisztviselő – nagy lelkesedéssel rontott be az ajtón, és szinte észre sem véve bennünket (a feleségem is ott volt), lelkesedett: „Miért nem szól a rádió? Gyorsan be kell állítani, mert most fogják mondani a megváltó hírt!” A rádió nemsokára szólni kezdett. Elhangzott a magyar himnusz, felcsendült a bemondó szava, és szállt a megváltó hír:

„Kötegyántól... Nagyszalonta... Nagyvárad... alatt...”, – és a hűségesküt nem tett tanár és családja ujjongva, örömkönnyek között borult egymás nyakába. Az öregedő, tört lelkű családfő ajkán feltört az örömujjongás: „gyermekeim... drága magyar gyerme-

kek... lehettek most már szabad magyar gyermekek!”. És a kis, népes család kacagva, örömkönnyek között ugrott egymás nyakába, ölelték, csókolták egymást, s egybeforródtak egy mámoros kis tömkeleggé! Észre sem vették, hogy az ablak mellett két, görcsösen zokogó, megroskadt alak áll: a feleségem és én, akik előtt hirtelen becsapódott a felnyílt börtön vasrácsos kapuja, akik zokogva, révült szemmel néznek a kiszabadultak boldog, örömujjongó seregére! A jelenetet nem bírtuk sokáig, sem a feleségem, sem én, könnyeinket hiába töröltük le, újra megeredt annak folyója. Vettük kalapjainkat, csöndesen elbúcsúztunk, s elindultunk. Félbemaradt minden terünk, melyért Nagyváradra mentünk. 3–4 óra múlva már vonaton ültünk hazafelé utazva, vissza a börtön világába.

Az álmatlan, belső gyötrelmek és lelki sírás közben átvirrasztott éjszaka után, melyben rágta lelkemet a kínos kérdés: „mi lesz most?”, reggel Kolozsvárt kiszálltam. Vásárhelyi János püspök úrral és az igazgatótanácsban történt tárgyalás után ért személyileg az újabb döntés: a Romániában maradt egyházkerületi töredék további kormányzásával megbízott intézőbizottság egyházi elnökéül való megbízatásom.

Ezen kis személyi intermezzo után térjek vissza az egyetemesisíkra. Nem fellengző és alap nélküli, hanem történeti hűségnek megfelelő az, ami leszögezsek: Dél-Erdély magyar lelkein ugyanaz a hangulat ömlött el, lelküket egyetemlegesen az a kínzó gyötrődés rágta, ami az enyémet! Vallom, ha összefoglalható és megírható volna azoknak az érzéseknek, melyek a lelkek mélyén elviharzottak, azoknak a gyötrődéseknek, melyek marcangolták bús magyarok szívét, annak a „mit tegyek?” kérdésnek a története, mely kínozta a magyar életeket 11 napon át a határok lezárásáig, az volna a világirodalom legkülönlegesebb írásműve!

Voltak, akik úgy döntöttek magukra nézve: „nem bírom tovább, nem maradhatok itt”, „nincs miért itt várnom tovább”, „pusztuló az életem, s a családomé is, nincs más hátra, mint menni innen, míg lehet, elég volt, véglegesen megtelt, sőt kicsordult már a pohár”. És százezrek szedték fel a sátorfájukat, elindult egy nagy karavánsereg, a régi hazába visszatérők hatalmas vándorserege.

Búcsúkönnyekkel telt meg a határ, sóhajtásoktól lett terhes Dél-Erdély levegője, s a mosolygós vándorlók és a fájó szívű ittmaradottak a „közeli” viszontlátásra búcsúztak egymástól.

Voltak, akik úgy döntöttek, hogy itt maradnak Dél-Erdélyben! Lehet, hogy az a rabbilincs-érzés lett úrrá felettünk: „itt élned, halnod kell”... Lehet, hogy kötötte őket a bizonytalanság, az új életlehetőség megteremtésének bizonytalansága, vagy félelme. Egy bizonyos: bármiért döntött is úgy egy-egy magyar lélek, hogy itt marad Dél-Erdélyben, mindenik lélekben az a titkos, bevallott vagy be nem vallott, szíve mélyén őrzött, vagy kifejezett remény élt: „nemsokára vége a mi börtönben való sínylődésünknek is”, „csak egy kevés idő még, s ránk is felderül a szabadulás hajnala!”. Akik hidegebb és józanabb ésszel mérlegelték a dolgokat, s a helyzet következtében előállott „politikum” szemszögéből nézték a kérdést, úgy okoskodtak és érveltek: „nincs ok aggodalmaskodásra; annak a bánásmódnak, amelyben eddig részünk volt, feltétlenül javulnia kell, hiszen most már »odaát« is van egymilliónál több román, s az egyenlő elbánás elve alapján minden körülmények között enyhülnie kell helyzetünknek és sorsunknak, mert van kire visszacsattanni annak a korbácsnak, mely testünkre hull”. De még az ilyen gondolkozásúak is, mint általában az egész nép, hol kevésbé, hol csillogóbb reménnyel várták az újabb hajnalhasadást: a honvéd seregek a Kárpát gerincén, az ősi csúcsokon való megjelenését!

[...]

Magyar Országos Levéltár K 610, VI/11. Eredeti tisztázat.

Nagy László bukaresti magyar követ jelentése
Kállay Miklósnak, a külügyminisztérium vezetésével
megbízott miniszterelnöknek

407/pol. sz. 1942

Bukarest, 1942. október 23.

Bizalmas!

Tárgy: Pop Valér³⁹ és Maniu Gyula⁴⁰ egymást kölcsönösen
támadó levélváltása

Melléklet: 10 drb.

Már amikor Pop Valér [a magyar vonatkozású ügyek intézésére, ill. irányítására szóló- L. B. B.] megbízatását visszaadta (1. augusztus 27-én kelt 283/pol. számozású jelentésemet),⁴¹ értesülésem volt egy közte és Maniu Gyula között lefolyt többrendbeli levélváltásról, amelyben Észak-Erdély elvesztéséért egymást támadják. Hosszabb utánajárás után sikerült e levelek másolatait megszerezni. A levelek eredeti román és magyar fordításos szövegét bátor vagyok tisztelettel idezártan felterjeszteni.⁴²

A levelek tartalma rendkívül érdekes. Bizonyosságát szolgáltatják annak, hogy Maniu és elvbarátai Erdély területének hovátartozandósága kérdésében az „egy barázdát sem” álláspontján állanak, és Pop Valért azért, mert velünk tárgyalt, és a bécsi döntésnél jelen volt, árulónak tekintik. Bizonyosságát szolgáltatják továbbá annak, hogy Pop Valér és elvbarátai is ugyanolyan intranzigensek Erdély területi hovátartozandósága kérdésében, hogy a bécsi döntést csak ideiglenes jellegűnek tekintik és, hogy meg vannak arról győződve, miszerint az Románia javára meg lesz változtatva. Rendkívül érdekes Pop Valér egyik levelében az a passzus, amelyben Ribbentrop⁴³ folytatott beszélgetéséről számol be, úgyszintén egy másik levelének az a része, amelyben a bécsi döntéshez vezető eseményeket és saját szereplésének igazolásául külpolitikai elgondolásait ismerteti.

A levélváltásban foglaltak mindenben megerősítik azt az észlelteim alapján szerzett, és ismételt Nagyméltóságodnak jelentett meggyőződésemet, hogy a románok a bécsi döntést csak ideiglenesnek tekintik, és annak megváltoztatására minden lehető elkövetnek, illetve el fognak követni.

Nagy s.k.
m. kir. követ

*Magyar Országos Levéltár K 63 1942 27 Bukarest – másolatok II.
Hitelesített másolat.*

Melléklet

Maniu Úr,

Információim szerint Ön és barátai tovább támadnak engem azért, mivel én, mint erdélyi, aláírtam a bécsi döntést, amely időlegesen leszakította Románia testéről az észak-erdélyi megyéket, amelyek örök részei a mi nemzeti vagyonállományunknak.

Meglep, hogy egy ennyire fontos kérdésben Önök ilyen tévesen vannak tájékozódva. Az Ön pontos tájékoztatására másolatban megküldöm az 1941. július 10-i jelentésemet, melyet a kormány fejéhez intéztem volt.⁴⁴

Ebből elvitázhatatlanul kitűnik, hogy én nem írtam alá sem a bécsi döntés okmányát, sem semmiféle ezzel kapcsolatos más okmányt. Ez az igazság. Eltelve attól a vágytól, hogy enyhítsem azok szenvedéseit, akikre rázúdult a magyar vadság, és attól a szándéktól, hogy minden tőlem telhető módon közreműködjek a mi igazságos határaink visszaállításában, egész munkásságomat ennek a két kérdésnek szentelem. Úgy gondoltam, hogy nekünk, románoknak, de különösen az erdélyieknek, a nemzeti létünkért vívott harcunkban legelső kötelességünk: a testvériség, összhang és szolidaritás. Éppen ezért felretettem minden politikai vagy személyi ellenséges érzést, s még mások hasonló érzületére vagy akciójára sem akarok ugyanezen hangnemben válaszolni.

Ön valószínűleg azt hiszi, hogy másképpen kell eljárnia.

Meg vagyok azonban győződve arról, hogy a tőlem kapott információk után, Ön különösen a rabságban szenvedő testvéreink előtt nem fog többé ellenem olyan eszközökhöz fordulni, amelyek nem felelnek meg a valóságnak és az igazságnak; amiről Ön is meggyőződhetett.

Fogadja Maniu Úr stb
1942. június 12.⁴⁵

Pop Valér s.k.

Dr. Valeriu Pop Úr!

Köszönöm felvilágosításait, amelyeket az úgynevezett bécsi egyezményről és az Ön ezen katasztrófális operációban való szerepéről adott. Nagyon jónak találok, ha mindenki tárgyilagosan leszögezi azt a szerepét, amelyet ebben a drámában, amelynek eredménye volt Észak-Erdély elvesztése, játszott.

Tekintve, hogy nem szokásom véleményemet elrejtteni, sem pedig álláspontomat titokban tartani, el kell ismerjem az Ön információinak pontosságát és azt, hogy támadtam Önt a bécsi döntés során tanúsított magatartásáért és vállalt szerepéért. Mindenkinek joga van helyeselni vagy támadni azok működését, akik közügyekkel foglalkoznak.

Önt nem azért támadtam, mert aláírta vagy nem írta alá a Bécsben felvett jegyzőkönyvet, mert ennek semmi fontossága sincs.

Bíráltam és elítéltem Önnek azt a magatartását, amelyet Észak-Erdély átadása során tanúsított a következő tiszta, és mindenki előtt, akivel erről a kérdéstről tárgyaltam, feltárt okok miatt.

Ön nem tartotta tiszteletben azokat a kölcsönösen vállalt kötelezettségeket, amelyekről az Ön pártelnökének, Constantin Brătianunak⁴⁶ lakásán tárgyaltunk 1940. július hó elején, éspedig.

a) Hogy alá fog írni velünk együtt egy, a Károly király elé terjesztendő emlékiratot, amelyben tiltakozni akartunk a Magyarországgal való közvetlen tárgyalás elvbeni elfogadása ellen a Románia és Magyarország között még fennálló elintézetlen kérdésekben.

b) Hogy egyetlen erdélyi sem vesz részt bármely, ezekkel a tárgyalásokkal összefüggő aktusokban, mert ez még a legnaivabb

politikus előtt is végeredményben azt jelentené, hogy Romániának Magyarország javára területi engedményeket kell tennie.

A mi tézisünk az volt, hogy Nagy-Románia köteles fegyverrel megvédeni az ország területét, s különösen Erdély területi egységét, azon egyszerű oknál fogva, mert Erdély az egyesülési aktus által egész katonai és gazdasági erejével, egész létével egybeolvadt Romániával, természetesen azzal a kikötéssel, hogy Románia megvédje öt évszázados ellenségével szemben.

Őn azonban nem volt hajlandó a tiltakozó emlékiratot aláírni, és hivatalos megbízatást vállalt; tárgyalásokat folytatott Magyarországgal, tehát aktív szerepet vitt ebben a történelmi árulási aktusban, amellyel Erdély jelentős részét elveszítettük.

Így Ön azzal, hogy közvetve részt vett, és igen fontos főszerepet játszott az ominózus bécsi tárgyalásokon, nemcsak vállalt kötelezettségét szegte meg, hanem még mint erdélyi azt is megengedte, hogy Erdély határait, ha csak elvben is, vitathatónak minősítsék, és az ne képezzen minden egyes erdélyi részére szent és érinthetetlen darabot. Ez annál súlyosabb, mert Ön, mint Károly király tanácsosa és minisztere, nagyon is jól tudta, hogy a Tengely el van határozva Magyarország javára dönteni, és hogy Károly király kész a területi engedményeket megtenni.

Sem én, sem a román közvélemény, s még kevésbé a nemzetközi nem vehette észre azt a körülményt, hogy a hosszas bécsi döntés procedúrája folyamán, amelyet az Ön zavaros öntudata könnyekkel és ájulásokkal tarkított, Ön a jegyzőkönyvet aláírta-e vagy sem.

Elteltekintve mindettől, helytelen az az állítás, hogy a bécsi döntés jegyzőkönyvének Ön által való alá nem írását tiltakozásnak lehetne tekinteni, mivel Ön részt vett a „döntőbírótság” befejezése után rendezett ünnepi banketten, és poharát ürítette országunk szétदारabolóival. A legkisebb felelősségérzet és politikai előrelátás arra kellett volna Önt ösztökélje, hogy Bécset azonnal elhagyja, s kijelentse hivatalosan, hogy csak azért küldték, hogy a kérdésről tárgyaljon, nem pedig, hogy végighallgasson egy vita nélkül hozott verdiktet.

Azonnal le kellett volna tennie osztentatív módon mandátumát, amit Ön nem tett meg. Viszont később, 1940. szeptember 2-án,⁴⁷ a rádióban tartott előadásában nemcsak hogy helyeselte az aláírást, de megpróbálta még magát az eljárást is természetesnek, és mint nagy bölcsességű hazafias kötelezettségnek tüntetni fel, megsemmisítve ezáltal a kijelentés által a jegyzőkönyv alá nem írásának bármilyen morális értékét. Következésképpen sajnálattal kell megállapítanom, hogy Önnek a kormányhoz intézett jelentésében kifejtett azon véleménye, hogy a jegyzőkönyvnek Ön által való alá nem írása semmissé teszi a döntést, nem állja meg helyét, különösen, ha tekintetbe vesszük azt a körülményt, amelyet ugyancsak ön szögezett le a Rádióban tartott beszédében, hogy a bécsi konferencia kezdeményezői Önnek nem ismerték el hivatalosan román delegátusi minőségét.

Következésképpen teljesen hibás taktika a bécsi döntés jogi érvénytelenségének és az Ön ártatlanságának indoklását arra építeni fel, hogy Ön nem írta alá a jegyzőkönyvet.

Hatalmas tévedés tehát Erdély nagy ügyét nyilvánvalóan hamis és irreleváns indokokkal próbálni megvédeni a nemzetközi fórumok előtt. Különösen akkor, amikor megdönthetetlen indokok állanak rendelkezésünkre. Nem kevésbé hibás a mi ügyünk védelmét különböző, nem egy esetben tisztára személyi érdekekből származó formák alatt adni elő. A bécsi döntés jogi érvénytelenségének igazi indoklása más bizonyítékokon alapszik, és pedig azokon, amelyeket Hitler Adolf és Mussolini Benito urakhoz intézett emlékiratomban részletesen kifejtettem, amelynek erre vonatkozó részét és a koronatanácsban tett nyilatkozatomat mellékelem.⁴⁸

Sajnos Észak-Erdély problémája, amelynek tisztaságát nem is lehetett volna vitatni, túlhaladta a jogi kérdés kereteit. A mi igazságunk tisztább a napfénynél. A mi százados ellenségeinknek sikerült Erdély kérdését, amelyet már II. Károly szerencsétlen uralkodásával, öntudatlan tanácsosaitól támogatva, rossz útra térített, erőkérdéssé változtatni.

Ilyen körülmények között a bécsi döntésnek, amelyet az Ön aktív együttműködésével hoztak, s amelyet Ön utólag is helyeselt, csak oly erkölcsi és történelmi jelentősége van, amely nem helyezi szép

megvilágításba sem az erdélyiek szolidaritását, sem az akkori idők államvezetőinek politikai előrelátását.

Fogadja, kérem stb.
1942. június 27.

Maniu Gyula s. k.

Maniu Gyula Úr,

Az 1942. június 22-én⁴⁹ kelt levelemben tisztáztam azt a tényt, hogy én nem írtam alá a bécsi döntés okmányát. Ön erre azt válaszolta nekem, hogy ez a körülmény irreleváns, mert Ön Észak-Erdély átadásával kapcsolatos magatartásomat tette kritika tárgyává és helytelenítette, olyan indokokra hivatkozva, és olyan állításokat téve, amelyek feljogosítják Önt oly következtetés levonására, hogy helytelenítése teljesen indokolt volt. Az Ön válasza következtében kénytelen vagyok bizonyos dolgokat most tisztázni, bár azt hittem, hogy az ilyen polémia a nyugalom és nemzeti szolidaritás szempontjából ma nem opportunistikus és hasznos dolog, s inkább későbbi időkre való. Ön arra kényszerít azonban, hogy tartózkodásból kilépjek, és a kihívást elfogadjam. Sajnálattal, s a nyilvánosság kizárásával teszem ezt mindaddig, míg az államérdekek meg fogják engedni a nyilvános vitát s az iratok és okmányok nyilvánosságra hozatalát. Érthető türelmetlenséggel várom ezt a pillanatot.

Ön azt veti a szememre, hogy nem tartottam tiszteletben azokat a kölcsönös kötelezettségeket, amelyekre Constantin Brătianu úr házában vállalkoztunk, amelyek szerint én Önnel egyetemben alá fogok írni egy tiltakozást a Magyarországgal való közvetlen tárgyalások ellen, s egyetlen erdélyi sem fog részt venni semmi olyan aktusban, amely kapcsolatban volna ezekkel a tárgyalásokkal. Ez az állítás hamis. Nem vállaltam semmi ilyenemű kötelezettséget, s arról sem tudok, hogy valaki az én nevében vagy helyettem ilyenre vállalkozott volna, amit különben sem tehetett volna meg senki az én tudtom és beleegyezésem nélkül. Én a Constantin Brătianu úrral folytatott beszélgetés alkalmával ahhoz adtam beleegyezésemet, hogy egy manifesztumot adjunk ki Romániának

Erdélyre vonatkozó megváltoztathatatlan jogainak hangoztatásáról, de kikötöttem, hogy mihamarabb Gheorghe Brătianu úr a tervezetet elkészíti, a szöveget velem is megbeszéljük. Ez a konzultáció nem történt meg.

A végleges szöveget Lapedatu⁵⁰ úr adta át nekem az erdélyi vezető emberek tanácskozása alkalmával. Ez a szöveg a román jogok hangoztatásának nagyon vérszegény keretében tényleg tartalmazott egy kategorikus tiltakozást a Magyarországgal való közvetlen tárgyalások ellen. De ez a tiltakozás nem volt egyéb, mint a népszerűségüket feltűző tökéletes ellenzékieskedők aktusa. Egy ilyen tiltakozást már túlhaladtak az események akkor, amikor Románia, a Besszarábiából és Bukovinából való visszavonulás alkalmával, egy teljesen katasztrofális kilátásokkal fenyegető, súlyos helyzetben arra vállalkozott a tengelyhatalmakkal szemben, hogy Magyarországgal és Bulgáriával közvetlen tárgyalásokat kezd a fennálló vitás kérdések elintézésére. Ez a kötelezettség egyelőre elhárította a magyar és bolgár veszedelmet, s megállította a vörös hadsereg előnyomulását a Molotov-vonalnál. A vállalt kötelezettség teljesítésének megtagadása aktuálissá tehetné volna az összes katasztrofális perspektívát, amelyet ideiglenesen elhárítottunk volt. Június végén ez volt a valóság.

A múltban végrehajtott akciók és vállalt kötelezettségek kritikája még várhatott volna; Románia létének megmentése fontosabb és sürgősebb volt. Az én álláspontom ez volt: halasszuk el a kritikát, s a múltért való felelősség megállapítását későbbre, s törődjünk mindenekelőtt Románia megmentésével; az erdélyieknek nem szabad magukat kivonniuk Erdély védelmi akciója alól, hanem ellenkezőleg, azt kell követelnünk, hogy ők vezessék az Erdély megmentésére vonatkozó harcot, s ők döntsenek Erdély sorsáról. Ez a hazafias álláspont, távol minden apró és kétszínű szemponttól. Ön a tökéletes ellenzéki álláspontját tette magáévá, féltékenyen vigyázva népszerűségére, míg én magamra vállaltam Románia léte megmentésének hűtlen szerepét.

Ön azt hangoztatja, hogy az Ön álláspontja szerint Nagy-Románia köteles megvédeni az országot, különösen Erdély területi integritá-

sát, én pedig azzal, hogy rész vettem a Turnu Severin-i ominózus tárgyalásokon, hozzájárultam volna elvben ahhoz a felfogáshoz, hogy Erdély határa vitatható, s nem képez szent és oszthatatlan patrimoniumot minden román részére. Ön úgy látszik nem tudja, vagy nem akarja tudni, mi történt Turnu Severinben. Az általam Turnu-Severinben képviselt álláspont röviden a következő volt:

1./ Romániának nincsenek vitás területi kérdései, s éppen ezért de plano visszautasítja Magyarország bármilyen területi követelését. Amíg létezik egy Románia, egy román nemzet s egy román hadsereg, területi követelések nem vehetők figyelembe, s román föld át nem engedhető.

2./ Románia nem járul hozzá, hogy akár csak egy román is magyar uralom alá kerüljön, de nem is ragaszkodik ahhoz, hogy egy magyart is megtartsion román uralom alatt. Ezt a homogenizálást a két ország közötti lakosságcserevel lehet megvalósítani. Ha Magyarország Románia e téziséét előzetesen s visszavonhatatlan módon elfogadja, Románia hajlandó tanulmányozás alá venni a lakosságcsere megvalósításának lehetőségeit, s az azzal járó következményeket.

3./ A Turnu Severin-i tárgyalások folyamán Románia nem tárgyalta területi követelésekről, nem járult hozzá valamilyen területi engedményhez.

Éppen ezért a legnagyobb határozottsággal utasítom vissza Önt a Turnu-Severin-i tárgyalásokkal kapcsolatos állításait, amelyek Önt anélkül tett, hogy a kérdést ismerné.

Önt azt állítja, hogy én azt hangoztattam volna, miszerint ha én nem írom alá a bécsi jegyzőkönyvet, azt tiltakozásként lehetne feltüntetni, s hogy Erdély kérdését a nemzetközi fórumok előtt én tisztára személyi érdekből irreleváns indokokkal támogattam volna. Ez az általam írottak teljes elferdítése, s teljesen hamis. Ént azt állítottam, hogy a döntés elfogadására adott teljhatalmú felhatalmazás kollektív volt, s hogy én nem írtam alá az elfogadási protokollumot, s hogy az én aláírásom hiánya formai kifogást jelent, amit alkalmas időben a román kormány felhasználhatna a döntési aktus elhárítására.

Amikor Erdély visszaszerzésére a diplomáciai csata praktikus, s talán döntő fázisába került, kötelességem volt a román kormány tudomására hozni azt a körülményt is, amely más rendkívül fontos körülménnyel együtt, felhasználható lehet. Ennyit, és semmi többet. Gondoljon csak vissza arra, hogy az 1918. évi különbékének formális nem-ratifikálása következtében méltán hivatkozhattunk szövetségi minőségünkre, s ezzel lehetővé tettük azt, hogy minket, mint szövetségeseket a zöld asztalhoz engedtek. Aberráció azt gondolni vagy azt állítani, hogy az Erdélyért folyó harcot valaki csak formai hibákra alapozva el tudja képzelni.

Méltatlankodással utasítom vissza Önnek azt az állítását, hogy részt vettem volna a döntés után rendezett „ünnepi” banketten, s „poharat ürítettem” volna országunk szétrombolóival. Nem volt Bécsben semmilyen ünnepi bankett, hanem csak egy közös, egyszerű vacsora, amelyen nem hangzottak el sem beszédek, sem pohárköszöntők. Valamennyi román delegátus részt vett a közös vacsorán, a helyzethez méltó tartózkodó hallgatással és komolysággal.

Mi volt a bécsi döntés, amelyet az Ön állítása szerint én helybenhagytam volna, s mint egy természetes aktust tüntettem volna fel?

Romániának 1940-ig kitartó francia-angol orientációja volt. Ez az orientáció az ország lakosságának többségével, s elsősorban az Önével találkozott. A Tătărescu-kormány 1936-ban új színt adott ennek az orientációnak: a régi barátságok és szövetségek változatlan megőrzése mellett párhuzamosan normalizálta a viszonyt Németországgal és Olaszországgal. Véletlenül nekem jutott az a terhes szerep, hogy e két országgal újra felvegyem, és intenzívebbé tegyem a gazdasági kapcsolatokat addig is, míg megvalósítható lett volna gazdasági téren is a kibékülés s a barátságos együttműködés. Amikor a Tătărescu-kormány visszavonult, a két országgal a viszony már normális volt, s elő volt készítve az út esetleges politikai természetű megegyezésekre is, anélkül, hogy akkor ki lett volna kötve régi barátsági köteleink szétszakítása. Legalábbis Németország részéről nem.

Szerencsétlenségünkre ezt az előrelátó politikát nem folytatták. Megmaradtunk a francia-angol orientációnál, amelyet még királyi látoga-

tások s hangzatos nyilvános kijelentések emeltek ki, amelyek tetejébe jött még az angol garancia, amelyről azt mondták, hogy egyoldalúan ajánlották fel, de a valóságban mi kértük azt, s örömmel is fogadtuk el. Ezt a kategorikus orientációt mégis maszkíroztuk nagy jelentőségű gazdasági egyezményekkel, amelyek semmilyen politikai előnyt nem biztosítottak számunkra, valamint egy, a Führernél tett királyi látogatással, amelyet egy vérrel írott dezavualás követett az országból való visszatérés után.⁵¹ Nagyon ügyeseknek gondoltuk magunkat, de a valóságban nem csaptunk be senkit, saját magunkon kívül.

Én mindezekről távol állottam, mert 1937. december óta egészen 1940. június 25-ig nem volt személyi kontaktusom az uralkodóval.

Abból az időből származó, s későbbben megerősített információim szerint merem állítani, hogy ha Románia a kellő időben egy minden körülményekre szóló kategorikus semlegességre kötelezte volna magát Németországgal szemben, akkor egy barátsági, és határainak formális elismerésére vonatkozó paktumot köthetett volna Németországgal, ha pedig jóindulatú semlegességet vállalt volna különösen gazdasági szempontból, Románia még határainak elismerését is elnyerhette volna. A kellő időt az 1939. évi augusztusi német–orosz egyezmény megkötéséig lehet számítani, nyugati és déli határainkra vonatkozóan pedig Olaszország hadbalépéséig.

Romániát angol- és franciabarátsága, s ennek tetejében még az angol garancia a háború kitörése alkalmával Németország ellenfeleinek, sőt prezumpatív ellenségeinek táborába állította. Minden politikai iskolázottsággal rendelkező ember előtt világos volt, hogy abban a pillanatban, amikor Németországnak szabad keze lesz, nekünk el kell viselnünk francia–angol orientációnk minden következményét. A kritikus pillanat Franciaország összeomlása és kapitulációja, s Anglia teljes paralizálódásakor állott elő 1940 júniusában. Francia–angol szövetségünk mellett mi is elvesztettük a háborút anélkül, hogy ténylegesen harcoltunk volna. A következmények nem vártak magukra. Franciaország 1940. június 22-én letette a fegyvert, 27-én pedig megkaptuk a Szovjetunió ultimátumát, aminek következtében elvesztettük Besszarábiát és Észak-Bukovinát,

majd a Bulgária és Magyarország által emelt területi követelések elé kerültünk. E követelések eredményeként elvesztettük két hónap alatt a vár-négyszöget [azaz: a Cadrilatert – L. B. B.] és Észak-Erdélyt.

Ilyeténképpen Nagy-Románia határainak összeomlása külpolitikai orientációnk, s szövetségeseinknek az európai kontinensen való teljes összeomlásának elkerülhetetlen következménye volt. Kevés hiányzott ahhoz, hogy határaink összeomlása ne változzon át egy teljes katasztrófává [...]

Most pedig térjünk rá a bécsi döntéssel kapcsolatos valóságokra.

Ribbentrop úr, a vele 1940. augusztus 29-én folytatott beszélgetés alkalmával többek között a következőket mondotta nekem: Románia, külpolitikája révén a tengely ellenségei közé sorakozott. Időközben változtathatott volna ezen az orientáción a maga előnyére. Most végzettszerűen viselnie kell orientációjának következményeit. A Führer tegnap a jövőre nézve nagy fontosságú határozatra jutott. A Führer úgy határozott, hogy ha Románia elfogadja a döntőbíráskodást, Németország katonai garanciát ad Romániának minden határát illetően. 1939. augusztus óta Németország került minden félreértési indokot a Szovjetunióval. Amikor Romániának katonai garanciát nyújt, a Führer tudatában van, hogy az orosz szovjetnek lehetőséget ad egy fegyveres konfliktusra. Ha Románia nem fogadja el a döntőbíráskodást, akkor nemcsak Magyarországgal szemben kell védekeznie, amelyet valószínűleg izolált konfliktus esetén éppúgy megverne, mint 1919-ben, hanem a Szovjetunióval is, amelyet Németország nem tud visszatartani, mivel háború esetére szabadkezet biztosított neki Délkelet-Európában, valamint Bulgáriával, amellyel Románia még nem egyezett meg, sőt, esetleg Jugoszláviával is, amely nem késlekedne a Bánátot megszállni, ha Romániát teljes likvidálás alatt látná.

Ezek a veszedelmek Románia létét fenyegetik, s bizonyosra vehető egész nemzeti területének elfoglalása. Németország és a Szovjetunió között teljes bizonyossággal ki fog törni egyszer a fegyveres konfliktus, azonban nem most, sem akkor, amikor Románia óhajtaná, hanem csak akkor, amikor az általános

helyzet azt megengedi, s a Führer opportunusnak fogja találni. Akkor az oroszokat kikergetjük a dunai térségről. Németországnak mindegy, hogy akkor kit fog találni a román nemzeti területen. Romániának azonban nem lehet közömbös, hogy akkor lesznek-e még románok ezen a földön, és kik lesznek azok. Ha azonban Románia elfogadja a döntőbírásgot, el fog szenvedni ugyan egy fájdalmas csonkítást, de része lesz a tengelyhatalmak katonai garanciájában minden határát illetően, megszűnik számára a kommunista veszedelem, és újból megerősödhetik. Ha Románia lojális és türelmes lesz, a nagy számlálások ideje el fog jönni, s akkor Románia mindent visszanyerhet, amije volt, sőt még többet.

A Ribbentrop által felsorolt e tényekhez még hozzáadandó az a döntő valóság is, hogy a román katonai tényezők megállapítása szerint a román hadsereg nem volt abban a helyzetben, hogy szembe tudjon nézni ezekkel az általánosított fenyegetésekkel az ország minden határánál, sőt még egy hosszabb ellenállásra sem képes. A vörös hadsereg hatalmas felkészültsége, amelyről a háború során bizonyosságot is tett, eléggé indokolja a hadsereg felelős vezetőinek 1940 augusztusában mondott véleményét.

Ilyen körülmények mellett Romániának két alternatíva között kellett választania:

1./ Ha visszautasítja a döntőbírásgot, a háborút választja Magyarországgal, a Szovjetunióval, Bulgáriával, s valószínűleg Jugoszláviával is, amelyekkel szemben a tengelyhatalmak jóindulatú magatartást fognak tanúsítani.

A román ellenállás letörése után következett volna a román nemzeti területnek a magyarok, bolsevisták, bolgárok és jugoszlávok, sőt, esetleg a petróleumföldeknek a németek által való elfoglalása. Az ország fegyveres elfoglalása a vezető- és intelligens osztály, a polgárság és a jobb módú parasztság kiirtását, valamint az ország lakossága nagy részének legyilkolását vagy deportálását jelentette volna. Hogyan és mikor állott volna még talpra Románia és a román nemzet, nagy kérdőjel lett volna a jövőre nézve.

2./ A döntőbíráskodás elfogadása csak egy újabb átmeneti területi megcsonkítást jelentett, meghagyva a román államot az 1916.

évinél nagyobb kiterjedésű határok között, kétszer akkora számú lakossággal, s egy oly intakt hadsereggel, amely képes bármilyen pillanatban megkezdeni a harcot a nemzeti egység visszaállítása érdekében. Egy elfoglalt, és Európa térképéről letörölt Románia jövője bizonytalan lett volna. Egy akár meg is kisebbedett Románia jövője azonban nyitva maradt.

A két alternatíva tehát életet vagy halált jelentett. A király és a koronatanács az életet választották az ország részére, visszautasítva az öngyilkosságot. Bárki kezében is lett volna a döntés joga, nem választhatott volna másként, különben szörnyű bünt követett volna el a román nemzettel szemben. Az izolált, és csak ellenségektől körülvett Románia öngyilkossága örültebb dolog lett volna, mint Simovics⁵² Jugoszláviájának lépése, amellyel szemben és mellette állott Magyarország „örökös” barátsága és Bulgária, hátában pedig az olaszokat legyőzött Görögország és az angolok balkáni partraszállásának lehetősége.

Ha Ön azt hitte, hogy ellent kell állnunk, minden kockázatot vállalva, fegyverrel a kezünkben, vagy, hogy megvan a reménye egy hatásos ellenállásra, köteles lett volna ledönteni a királyt és kormányt, s a kezébe venni az ellenállás felelősségét. Azt, amit Antonescu tábornokkal⁵³ együtt néhány nap múlva csináltunk, Ön is megtehetette volna a döntés tudomásulvétele után, semmilyen nehézség nélkül. Az ország és a hadsereg egy emberként követte volna Önt.

Tehát a kettő közül az egyik. Vagy meg volt Ön a lelke mélyén győződve, hogy Románia nem határozhatott és járhatott volna el, [csak úgy – L. B. B.] mint ahogyan tette, s ebben az esetben az Ön magatartása nem méltó egy államférfihoz, hanem csak egy demagóghoz, vagy Ön őszintén hitte is, amit mondott, s akkor saját magát ítélte el azzal, hogy megszökött a kötelesség teljesítése elől a kockázattól való félelem vagy akarathiany miatt. Sem a hazafias demagógia, sem a kötelesség alól való megszökés nem volt kompatibilis a pillanat komolyságával, sem méltó az Ön múltjához.

Mi volt az én magatartásom a bécsi döntéssel kapcsolatban?

1940. augusztus 29-éről 30-ra virradólag, bár nem kérdeztek, közöltem a Palotával véleményemet, hogy ha a hadsereg sikeresen ellen tud állani a minket fenyegető agressziónak, ne fogadjuk el a döntést. Visszatérve Bukarestbe, Turnu Severin-i magatartásom, s annak alapján, hogy nem vettem részt a döntés elfogadására vonatkozó tanácskozáson, s hogy következésképpen nem írtam alá a döntőbírósi jegyzőkönyvet, hallgathattam, vagy az Önéhez hasonló álláspontot foglalhattam volna el. Néhány nap múlva II. Károly király lemondására is hivatkozhattam volna, mint egy újabb érdemre. Mégis tartózkodtam attól, hogy egy hazafias demagóg magatartást öltsek magamra, mert:

1./Az országot rá kellett ébresztetni a valóságra, s meg kellett akadályozni abban, hogy olyan dolgokat kövessen el, amelyek vesztét okozták volna. Ön fegyveres ellenállásra buzdított, de a döntő pillanatban eltűnt Kolozsvárról.

2./A koronakrízist minden késedelem nélkül tisztázni és megoldani kellett. Ön nyitotta meg ezt a krízist, s 10 éven keresztül nem tudta megoldani.

3./Fel kellett vetni a politikai felelősség kérdését, nem a bécsi döntés elfogadásáért, hanem Románia előző diplomáciai aktivitásáért.

4./Valakinek nyilvánosan rá kellett mutatnia a bécsi döntés átmeneti jellegére, s fel kellett támasztani az ország hitét megújulásának lehetőségében.

Míndezek az elementumok benne vannak 1940. szeptember 1-i beszédemben. Nem volt könnyű dolog, hogy elhatározzam magam arra a merész manifesztációra. Mégis elhatároztam magam rá, mert az államférfinak a döntő pillanatokban nem szabad magát a tömegtől s a felkavart indulatoktól vezetnie, hanem szembe kell szállnia a tömeggel, s azt a jó, az igazi hazafias útra kell vezérelje, bármilyen fizikai vagy morális kockázatnak tenné is ki magát. Megvan az elégtételelem, amelyet senki és semmi nem vehet el tőlem, hogy az országot őszinte és brutális szavaim a valóságra ébresztették, hogy semmilyen javíthatatlan örültség nem történt, hogy az ország nem anarchizálódott, hogy a koronakrízis néhány nap

múlva radikálisan, de minden vérontás nélkül megoldódott, hogy az ország ezen a hatalmas krízisen anélkül esett át, hogy összeomlott volna, s megőrizte létét, s így végül a nemzeti terület kiegészítésének lehetőségét is. Kelet felé a kiegészülés időközben már megtörtént, nyugat felé ugyancsak meg fog valósulni Isten segítségével, bárhogyan is végződjék a háború.

A bécsi döntés átmeneti jellegű aktus, mint minden háború ideje alatt diktált területi státútum, s nincsen más értéke és jelentősége, mint egy elkerülhetetlen valóságok által kikényszerített stratégiai visszavonulásnak. A többé-kevésbé végleges területi beosztást a háború vége, s a kötetlen béke fogja megadni. Egy lábön álló Románia, s egy olyan hadsereg, amely időközben annyi győzelem babérját aratta, könnyebben szerez magának igazságot a háború végén, mint az Európa térképéről leborotvált, s a háborús megszállás által elnéptelenedett és elerőtlenedett Románia.

Az én beszédem a bécsi döntés jóváhagyása, s annak mint természetesnek, igaznak és méltányosnak való bemutatása volt?

Jóhiszeműséggel senki sem állíthatja ezt.

Az én beszédem fájdalmas és őszinte megállapítása volt annak, hogy az előrelátás hiánya és a körülmények brutális, és elkerülhetetlen nyomása következtében nem lehetett visszautasítani a döntőbíráskodást anélkül, hogy ne provokáltuk volna ki a román állam és nemzet teljes összeomlását.

Az események, az emberek és tényeik alá vannak vetve a történelem cenzúrájának és ítéletének, az az ítélet szigorú, de igazságos lesz mindenkire nézve, Önre és énrám is.

A román igazság teljes győzelmébe vetett hitem megingathatatlan, ezzel a perspektívával szemben a polémiáknak, akcióknak és ellenségeskedéseknek nincs semmi fontosságuk.

Fogadja Maniu úr stb.
1942. július 2.

Pop Valér s.k.

[...]

Jegyzetek a dokumentumokhoz

1. Csáky István
2. Teleki Pál
3. Keresztes-Fischer Ferenc
4. Kézzel írott lappalji megjegyzés: „Magyarokat is behívtak III. 24. körül. (Rokonságom köréből.)” Olvashatatlan aláírás.
5. Tilea, Viorel Virgil
6. Christu, Ion
7. Baranyai Lipót
8. Tătărescu, Gheorghe
9. Azaz: tájékoztatni fog.
10. Azaz: „Ha önök felvetik Erdély kérdését, én azt mondom, nem tudjuk rendezni e kérdést, csak ágyúkkal”.
11. Titulescu, Nicolae
12. Azaz: tevékenységi terület.
13. Azaz: „Megdöglök inkább a határnál, de nem fogok engedni”.
14. Nem közöljük.
15. Maniu, Iuliu
16. Gafencu, Grigore
17. Brătianu, Gheorghe
18. II. Károly
19. Cincar-Marković, Alexander
20. Romalo, Alexandru
21. Dörnberg, Alexander Freiherr von
22. Ribbentrop, Joachim von.
23. Pop, Valeriu
24. Horthy Miklós
25. A levél 1940. július 3-i keltezésű.
26. Romalo, Alexandru
27. Ribbentrop, Joachim von
28. Gigurtu, Ion
29. Manoilescu, Mihail
30. Lásd a 7. sz. dokumentumot.
31. Aláírás nélküli feljegyzés a margón: „A Külügyminisztérium titkárságának azonnali telefonos továbbításra Fuschlba”.

32. Mivel az 1940. szeptember 3-i, 352. sz. távirat (12. sz. dokumentum) első része megfejtetlen maradt, Bárdossy másnap, szeptember 4-én a 353. sz. táviratában (11. sz. dokumentum) megismétli a kérdéses részt.
33. 1940. szeptember 3-án.
34. Manoilescu, Mihail
35. Timpul, román napilap.
36. Pop, Valeriu
37. Nem közöljük.
38. Helyesen: 30-án.
39. Pop, Valeriu
40. Maniu, Iuliu
41. Nem közöljük.
42. E levelek közül – korabeli magyar fordításban – hármat közlünk.
43. Ribbentrop, Joachim
44. Nincs az iratok között.
45. A román nyelvű változat végén az 1942. június 21-i keltezés olvasható.
46. Brătianu, Constantin (Dinu) I. C.
47. Helyesen: 1940. szeptember 1-én.
48. Nincs az iratok közt.
49. Valójában: 1942. június 12-én.
50. Lapedatu, Alexandru
51. Utalás II. Károly 1938. novemberi németországi látogatására, valamint Corneliu Zelea Codreanu román vasgárdista vezér és társainak ezt követő kivégzésére.
52. Simović, Dušan
53. Antonescu, Ion